

Generaal-Majoor J. T. T. C. van Dam van Isselt 1842—1916.

Uitgenoodigd door de Redactie van de „Militaire Spectator” een levensbericht te geven van „mijn vriend en geestverwant” generaal van Dam van Isselt, voldoe ik volgaarne aan dat verzoek en betreur 't alleen dat door velerlei werkzaamheden de uitvoering eenigen tijd is vertraagd. Daardoor is inmiddels ook verschenen de uitnemende levensschets van den generaal door den hoogleeraar J. de Louter in „Eigen Haard” van 29 Juli j.l. Ik heb daarom op eenigszins andere wijze deze schets moeten behandelen. Om de karakteristieke persoonlijkheid van den generaal zoo goed mogelijk te doen kennen, heb ik zooveel mogelijk zijn denkbeelden met zijn eigen woorden weergegeven. Waar hierdoor de omvang natuurlijk uitgebreider werd heb ik getracht mij hoofdzakelijk tot die onderwerpen te bepalen, die ik voor den lezer van dit Tijdschrift meer in 't bijzonder van belang achtte.

Jacob, Thomas, Theodoor, Carel van Dam van Isselt werd 8 Juni 1842 te Amersfoort geboren 1). Zijn vader, wijlen Mr. Jacob van Dam van Isselt was President van de toenmalige Arrondissements-rechtbank te Amersfoort, terwijl zijn oom, wijlen Edmond, Willem van Dam van Isselt, in 1831 Majoor-Commandant was van het vrijwilliger corps, algemeen onder den naam van: „De jagers van van Dam” bekend geworden.

Den 22sten Juni 1861 werd hij, na zijne studiën aan de Koninklijke Militaire Academie volbracht te hebben, benoemd tot 2e luitenant der Infanterie.

Het grootste gedeelte van zijne militaire loopbaan heeft hij bij het onderwijs doorgebracht: in 1874 werd hij van het regiment Grenadiers en Jagers, waarbij hij 3 jaren als luitenant diende, tot kapitein bevorderd en van af 1876—1890 dus 14 jaar achtereen, waarvan de laatste 10 jaren als directeur van den Hoofdcursus, stond hij te Kampen aan het hoofd van de militair-wetenschappelijke studiën. In laatstgenoemd jaar tot majoor bij het 3de regiment Infanterie bevorderd, werd hij 3 jaren daarna aangewezen tot Hoofdofficier van het Reserve-kader, zijne „eigen schepping”, ingesteld bij K. B. van 29 September 1893; in 1897

1) Dit chronologisch overzicht nam ik over uit het zeer goede artikel van K. de H. in „de Prins” van 25 Aug. 1906. Ook vindt men het opgenomen bij het zoo waardeerend artikel van Jhr. E. von Bose „Een terugblik op onzen grooten voorganger” in „Allen Weerbaar” van 14 Juli 1916.

volgde zijne promotie tot kolonel-commandant van het 8ste regiment Infanterie te Arnhem; in 1898 viel hem de onderscheiding te beurt benoemd te worden tot Gouverneur van de Kon. Milit. Academie en in November 1900 verwisselde hij deze waardigheid met die van generaal-majoor, Inspecteur van het Milit. Onderwijs te 's Gravenhage. Nagenoeg 2 jaren bleef hij als actief opperofficier en hoofdleder van het milit. onderwijs werkzaam toen — met ingang van 1 Aug. 1902 — de keuze op hem viel voor de benoeming tot lid en voorzitter van den Centralen Gezondheidsraad, welke betrekking door hem tot zijne pensionneering in 1912 nog 10 jaar werd vervuld.

Scheen 't mij wenschelijk vooraf dit korte overzicht te geven van de loopbaan van den generaal van Dam, diens groote beteekenis zoeken men hierin echter niet. Deze ligt in zijn werken en streven, zijn energieke persoonlijkheid en originaliteit, zijn hoogstaand karakter, zijn groote begaafdheden, zijn ijzeren wilskracht, zijn onverpoosde werkzaamheid, zijn schoon idealisme.... O, zeker de generaal had ook zijne gebreken, „les défauts de ses qualités”.

De generaal was strijdvaardig, kon zijn strijdlust soms schier niet bedwingen, kon uit de schatkamers zijner kennis, met zijn groote belezenheid, zijn stalen geheugen, zijn machtigen stijl zijn tegenstanders overstelpen, waar hij dat in het belang der zaak, die hij vurig voorstond, noodig achtte. Maar nooit kwetste hij daarbij persoonlijk.

De generaal kon in zijn beweringen soms doceeren, herhalen... was dat wonder bij iemand die zulk een groot deel van zijn leven bij het onderwijs doorbracht en zo vol geestdrift met zijn denkbeelden vervuld, deze ook in de ziel van anderen trachtte uit te storten?

De generaal was een vijand van alle halfheid, een eenmaal opgevat en noodzakelijk erkend denkbeeld liet hij niet los vóór het uitgevoerd was. 1).... de generaal kon vermoeiend zijn wanneer de vonken van zijn sprankelenden geest U niet loslieten, zijn rijkdom van gedachten U overstelpten.... Maar de grootste fout.... de generaal was zijn tijd ver vooruit, de generaal was idealist! Wat zou 't met de wereld droef gesteld zijn, zonder zulke mannen, zonder een idealisme als dat van van Dam van Isselt!

Met dat heerlijk idealisme heeft hij zijn leven vervuld, heeft hij licht en gloed verspreid rondom zich, heeft hij groote dingen tot stand gebracht en nog grootere voorbereid, heeft hij het Vaderland aan zich verplicht, als weinigen gegeven is.

Moge bij sommigen door bepaalden aanleg en neiging de levensweg

1) Hij had, zoo deelde de generaal mij eens schertsender wijze mede, al zijn wenschen in een aantekeningboekje ingeschreven, dat hij van tijd tot tijd nabladerde; eerst wanneer het denkbeeld tot uitvoering was gekomen sloeg hij het door. Veel had hij in zijn levensboek al mogen doorslaan, maar nog bleef er helaas veel over!

reeds vroeg afgebakend worden, niet aldus bij van Dam. Als jong officier scheen 't zelfs alsof de exacte wetenschappen, de wiskunstige studiën hem bijzonder aantrokken en hij zich in die richting verder zou bewegen. Gedetacheerd aan de Normaal Schietschool toonde hij zich een ijverig beoefenaar van de ballistiek, waarvan in 1873 de uitgave getuigde van het voortreffelijk werk „De kogelbaan der getrokken vuurwapens”, dat met recht groote opgang maakte en in het Duitsch vertaald werd door den Hessischen majoor H. Weijgand, terwijl zijne berekeningen in de latere Duitsche schietvoorschriften werden opgenomen.

Wie de hooge beteekenis van dit standaardwerk van den luitenant van Dam wil leeren kennen, leze de voorrede van den majoor Weijgand 1) en het oordeel van den bekenden luit.-generaal von Neumann in het Archiv für Artillerie und Ingenieur Offiziere, besluitende:

„Das Werk zeichnet sich durch eine hohe Klarheit und Präcision des Ausdrucks und der Behandlung, durch eleganten fesselnden Styl und eine wirklich so bedeutende Reichhaltigkeit aus, dass ein Zurückgreifen auf andere Werke entschieden nicht nöthig ist.”

In 1884 drong van Dam in een 4 tal artikelen in dit Tijdschrift verschenen „Het Infanterie vuur”, — mede in het Duitsch door den majoor Weijgand vertaald — op de erkenning van het snelvuur, de invoering van een repeteergeweer als het Zwitsersche aan. Ook de Infanterie had, evenals de Artillerie haar Oldebroek, een eigen schiet-school noodig. Denkbeelden die eerst zooveel later zouden worden verwezenlijkt.

Van Dam is aldus als de voorganger, de vader van onze klein-kaliber geweren te beschouwen. Maar wie verwacht zou hebben dat de Regeering van die dagen hare waardeering op een of andere wijze den bekwamen Schrijver had getoond, althans voordeel van zijn arbeid had getrokken, heeft zich vergist. Toen de betrekking van Directeur der Normaal Schietschool open kwam, werd een ander benoemd, die — zonder iets te diens nadeele te zeggen — toch zeker niet de adelsbrieven bezat, die van Dam kon vertoonen.

Wij hebben toen — en niet voor 't laatst — de gelegenheid tegenover het buitenland voorbij laten gaan om op een belangrijk militair gebied voorganger te zijn!

Het leven van van Dam werd aldus in een ander spoor geleid, 't was voortaan vooral het onderwijs, en in de eerste plaats het militair onderwijs, waaraan hij zijne krachten zou wijden.

Dringend hervorming behoefde ons militair onderwijs in die dagen. De Wet van 30 Mei 1877 had dit toch slechts gedeeltelijk vastgesteld, n.l. het onderwijs aan de Kon. Mil. Academie, de overige deelen van het militair onderwijs waren bij koninklijke besluiten geregeld en van ministerieele beschikkingen afhankelijk gelaten.

1) „Vorrede zur Deutschen Uebersetzung”. Die Ballistik der gezogenen Feuerwaffen.

Gevolg van die partieele regeling was, dat de officiersrang langs verschillende zeer uiteenlopende wegen kon verkregen worden en dat daarbij met verschillende maten gemeten werd ter bepaling van den norm van kennis en ontwikkeling, noodig om den officiersrang te bekleeden.

Den 19 December 1878 trad de toenmalige kapitein van Dam van Isselt 't eerst op in de Vereeniging tot beoefening van de Krijgs-wetenschap met een voordracht „Over de opleiding tot officier en het middelbaar onderwijs ten behoeve van het leger”.

Daar de denkbeelden daarin verkondigd zelfs heden ten dage nog hunne waarde niet verloren hebben, heb ik mij veroorloofd uit den rijken schat hier en daar een ruime greep te doen:

„Gelukkig — zoo merkt hij in zijn inleiding op — verdwijnt 't bijgeloof 't welk nu eens de „theorie” dan de „practijk” aanbidt, als twee elkander vijandige machten. Die vijandschap tusschen theorie en practijk is nog slechts eene handig gekozen phrase, een stokpaard, een bezemsteel, waarop de onwetenheid rondspookt. Wetenschap zonder practijk is voor den militair als de degen in de lamme vuist, maar practijk zonder wetenschap is de practijk van dien ezel, welke alle veldtochten had medegemaakt van Prins Eugenius van Savoye. Ten allen tijde hebben alle groote kunstenaars dit begrepen. Zij hebben hunne taak ruim opgevat; zij zijn geweest ernstige beoefenaars der wetenschap . . .

Zij hebben begrepen dat de groote daden voortkomen uit het welgepaard huwelijk van kunst en wetenschap.

Onze tijd heeft voor die waarheid de oogen geopend, en erkend dat voor den Krijgsman, gelijk voor elk Staatsman, eene opleiding noodig is, die hooger doelt dan de sleur, dan de werktuigelijke bedrijfsleer, dan de doode techniek, die geene bezieling, geene oorspronkelijkheid, geen eigen leven, geene virtuositeit kent noch bevroedt, maar ze als gevaarlijke spookbeelden vreest, omdat zij die edele gaven van den vrijen geest miskent.”

Hoe juist kwam van Dam op tegen de exclusief militaire opleiding van den officier: „de militair behoort echter niet uitsluitend aan het leger, hij is en blijft in de eerste plaats ook mensch. Daarom moet de opvoeding van den officier ook behandeld worden op een algemeen paedagogisch standpunt, waar men rekening houdt met den mensch. De militaire opvoeding, en vooral de opvoeding van den officier, moet verder in de hoogste mate nationaal zijn, want hij houdt in 't leger niet op een burger te zijn van den staat, die aan hem zijne bescherming toevertrouwt. Wil eindelijk die opvoeding volkomen wortel schieten in het bestaande, dan moet zij rekening houden met het volk niet alleen, maar ook met het tijdperk waarin dat volk leeft. Die opvoeding moet ontwikkelen in de richting der historie.”

Zoo juist is ook zijn strijd tegen het isolement van het militair onderwijs in den Staat met alle schadelijke gevolgen daarvan:

„In 't kleine leger van ons kleine volk is een nauwe aansluiting van

het militair bij het algemeen openbaar onderwijs eene ware levensbehoefte. Ik wijs slechts terloops op de verliezen, welke men zonder die aansluiting vrijwillig en noodeloos lijdt. Ik merk voorts op dat nageoeg alle vruchten, die 't Hooger Onderwijs rechtstreeks afwerpt, voor het leger grootendeels verloren gaan. En met die vruchten bedoel ik niet de schoolsche geleerdheid, de veelweterij; maar dien zin voor gezond wetenschappelijk onderzoek, die vrije ontwikkeling der geestvermogens en bovenal die veredelende beschaving, die hoogere karaktervorming, welke 't vrije leven aan de Academie schenkt onder den invloed van een aanzienlijk gedeelte der meest begaafde mannen in den lande.

En juist daaraan hebben wij behoefte, want geheel het militair schoolwezen draagt met zijn sterk geteekend realisme den onmiskenbaren stempel, daarop vele jaren lang gedrukt door den volksgeest met behulp van vlijtige beoefenaars der wiskunde en militaire industrie."

"De humaniora, d. w. z. die eigenschappen, welke den mensch tot mensch vormen, zijn dan ook in het leger zeer schaars vertegenwoordigd. Te weinig zin bestaat er voor historische lectuur, te weinig smaak voor eene degelijke beoefening der letterkunde."

Nog thans geldt zijn klacht betreffende de leemten van ons hedendaagsch opvoedingsstelsel:

"Ik wijs vooreerst op het gebrek aan tijd voor eigen lectuur, voor zelfstandige werkzaamheid van den geest, als gevolg van eene te uitgebreide leerstof of te beperkten leertijd. Terwijl daardoor de leergang overhaast wordt, is er voor lichaamsoefening ter nauwernood tijd, voor nadenken geene ruimte.

Opgezweept wordt ons geslacht voor examens. En de uitkomsten"?

De kapitein van Dam verwees daarbij o. m. naar het practisch examen, dat onze legermobilisatie en legertoestanden in 1870 hadden afgelegd en zulk een hoogst bedroevend resultaat hadden opgeleverd.

Groot tegenstander was van Dam ook van de kazerneering en het officier worden op te jeugdigen leeftijd:

"Gelijk de cipier wel zijne gevangenen, maar niet zijne menschen kent, zoo is 't bij eene opleiding met vaak strenge kazerneering, dikwerf onmogelijk een blik te slaan in een karakter, dat geene vrijheid heeft gehad zich te ontwikkelen."

"Meer vrijheid op hooger leeftijd en ruimer omgang van den aspirant-officier met het officierskorps zou krachtig beschavend op hem werken. Daardoor inderdaad zou een ieder de gelegenheid hebben de schelp te openen om den inhoud te leeren kennen. Thans ziet men slechts de oppervlakte. Zonder vrijheid geene karaktervorming hier, noch karakterkennis ginds. In den zadel moet men gezeten en te paard moet men gezien zijn, om als ruiter gevormd en door anderen beoordeeld te kunnen worden. En dit geschiedt niet binnen de enge grenzen, welke de kazerne aanbiedt."

"Zeer terecht stelt men hoogen prijs op aanzien en beschaving, maar

kunstmatig wordt de weg afgesneden, die voert naar de maatschappij. Men houdt den kweekeling noodeloos buiten de werking dier invloeden, welke den mensch veredelen, die aan den wil de kracht, aan het verstand de verheffing, aan het gemoed den adel en de hoogere wijding schenken kunnen.

In groote militaire inrichtingen van opvoeding en onderwijs waar 3 à 400 jonge mannen van ver uiteenloopenden leeftijd onder 't zelfde dak gedurende vele jaren oopen zijn gehoopt, daar moet zich noodwendig eene zekere ruwheid ontwikkelen, die toeneemt naarmate de instelling ouder wordt; daar groeien onder den schadelijken invloed eener vaak strenge kazerneering, verderfelijke traditiën op, die door geene hand, welke ook kunnen uitgeroeid worden, en die een ziekelijker karakter bekomen, naarmate de instelling zelve ouder wordt.

Daarbij is men ook vaak genoodzaakt, ter wille van de inrichting zelve, maatregelen te nemen, die men als nadeelig erkent voor den individu. Daardoor schuwen sommige uitmuntend militaire karakters de militaire opvoedingsgestichten."

De donkerste schaduwzijde der kazerneering ziet van D a m echter op moreel gebied.

Ik kan den afschuw van het opsluit- alias opvoedstelsel, dat de generaal van D a m en later ook ik op de Milit. Academie hebben moeten ondervinden, slechts onderschrijven. Zeker zijn later de toestanden veel verbeterd, door minder talrijke bevolking verschillende nadeelen verminderd, verschillende gebreken weggenomen, maar zij zullen nooit geheel zijn op te heffen zoolang men een groot aantal personen van jeugdigen leeftijd ontrukkt aan hunne natuurlijke opvoeders om ze onder één dak samen te brengen, te kazerneeren.

„Met het oog op onzen volksaard acht ik — zoo vervolgt van D a m — hier te lande kazerneering zelfs een hinderpaal, die tot nadeel van het leger, en daarmee van de algemeene zaak, zeer kostbare elementen buiten de gelederen houdt. Ik betreur dit slechts ten deele, want het getuigt niet tegen ons volk. Daarbij ben ik van oordeel, dat kazerneering geen onmisbaar element is, noch in het militaire wezen, noch in de militaire opvoeding."

„Alleen in 't vrije leven, en niet in de enge cel, achter de gegrendelde poort worden zelfstandige, krachtvolle karakters gevormd. „Es bildet ein Talent sich in der Stille, sich ein Charakter in den Strom der Welt!"

Daar het voedingsvermogen onzer 5e klassen H. B. S. te gering is voor de Militaire scholen, zooals de kapitein van D a m zich die dacht, niet afgesloten van de maatschappij maar gesteld in het volle leven, (in vervanging van de bestaande inrichtingen), wil hij beurzen voor de leerlingen in de 4e en 5e klasse en op de gymnasia . . . maar hierop kom ik later terug.

Ten slotte ontwikkelde van D a m nog — voor 't eerst — het denkbeeld van de vorming van reserve-officieren.

In welk een schoonen vorm ook dit denkbeeld weergegeven moge zijn, moet ik mij hier verder beperken, te meer daar de kapitein van Dam in een latere lezing in Krijgswetenschap dit onderwerp nader uitwerkte.

Vol energie en drang tot uiting en strijd voor de goede zaak verscheen van de hand van van Dam in de Indische Gids van 1880: „Het goede recht der moderne richting op het gebied van het Militair Onderwijs.” 't Was zeker uit eigen ervaring dat hij daarin getuigde: „Slechts na hevigen tegenstand en fellen strijd breekt zich een nieuw denkbeeld, een nieuw begrip, een nieuwe waarheid baan. Onder strijden en lijden weeft met millioenen draden elke tijd zijn eigen gewaad” 1).

Ook in de Vereeniging van Krijgswetenschap bleven de denkbeelden van van Dam niet onweersproken; den 18^{den} December 1879 trad de toenmalige kapitein van den Generalen Staf A. Kool tegen hem in het strijdperk. Den 13^{den} April 1881 in dezelfde Vereeniging hervatte van Dam op nieuw den strijd met een beschouwing over „de Opleiding tot officier overeenkomstig de behoeften van den Staat”, waarin hij voornamelijk een lans brak tegen den eeredienst der examens en het geloof in het alvermogen der school, twee zonden van den tegenwoordigen tijd.

Ik moet de verzoeking weerstaan om verder in te gaan op de regeling, die van Dam hier op den grondslag van de boven aangegeven denkbeelden, ontwikkelde. De hulde, die de Voorzitter aan het slot van Dam bracht voor de uitstekende wijze, waarop hij, bezield door warme overtuiging, naar het ideaal van militaire opvoeding had gestreden, moge ter zijner blijvende eere strekken!

De strijd om tot een wettelijke regeling van geheel ons militair onderwijs te komen, leidde in 1882 er toe dat de generaal Booms met verschillende der eerste mannen op onderwijsgebied Hojel, Hubrecht, Kool, Lodewijk Mulder, Steyn Parvé en van Dam aan Z.M. den Koning een adres richtte om het militaire onderwijs ter opleiding tot officier in zijnen vollen omvang bij de wet te regelen, een verzoek dat zij grondden op hun innige overtuiging dat het hier gold een groot maatschappelijk belang, dat ten nauwste samenhangt met de welvaart en de onafhankelijkheid van het Vaderland.

„Aan de moreele en intellectuele kracht toch — zeggen de adresanten — die in een ontwikkeld officierskorps woont hebben vooral kleinere Staten behoefte, die het gemis aan getalsterkte van de krijgsmacht, waaraan de handhaving van hunne rechten en de verdediging van hunne onafhankelijkheid worden toevertrouwd, moeten vergoeden door de deugdelijkheid van het gehalte. Die kracht kan alleen worden

1) Zie in de Cadetten Almanak van 1903 het artikel van v. N. bij het portret van den gouverneur van Dam van Isselt.

verkregen wanneer aan de opleiding van den officier een degelijk en ontwikkelend onderwijs tot grondslag wordt gelegd.

Dat onderwijs is geen uitsluitend militair belang, het is een nationaal belang in den vollen zin des woords"....

Is 't niet de weerklink van de stem, die wij in de Vergadering van Krijgswetenschap vernamen?

In 1886 kwam ik — na als Hoofd van Onderwijs kort geleden de K. M. Academie te hebben verlaten — voor 't eerst in directe aanraking, en dat wel in strijd met den kapitein van Dam, toenmaals directeur van den Hoofdcursus. In strijd, maar dat ook voor de laatste maal! 't Was naar aanleiding van van Dam's artikel in de Vragen des Tijds van dat jaar „de Inspectie en eenige hoofdbelangen van het Militair Onderwijs". De heer van Dam kwam hierbij hevig op tegen de opheffing van de inspectie van het militair onderwijs, een amputatie, zooals hij die noemde, door een votum der Ite Kamer op de Oorlogsbegrooting verricht.... van zeer bedenkelijken aard.

In beginsel had de heer van Dam ongetwijfeld gelijk.... maar, practische overwegingen maakten hier m. i. de — tijdelijke — opheffing noodzakelijk.

Hoe dit zij, bij de latere Wet op het Militair Onderwijs toen de militaire inspectie hersteld werd, gingen wij hand aan hand.

De denkbeelden omtrent de vorming van reserve-officieren, reeds in 1878 in de Vergadering van Krijgswetenschap geuit, werden door den kapitein van Dam in dezelfde vereeniging in zijn lezing van 24 Februari 1887, „Beginselen, gronden en strekking van eenige maatregelen tot vorming van reserve-officieren" nader ontwikkeld.

Het had lang geduurd — jaren nadat in de groote ons omringende landen het instituut van militiekaders en reserve-officieren zich reeds lang baan had gebroken — eer men in ons kleine leger die noodzakelijkheid ook had gevoeld. Schroomvallig en met tegenzin had het leger den milicienkorporaal en miliciensergeant in zijn midden opgenomen, maar de vorming van militia-officieren was tot dusverre op een bekrompen zienswijze gestuit 1).

Zoo trad dan de kapitein van Dam in Krijgswetenschap op als baanbreker eener nieuwere richting voor ons land.

Hij herinnerde er aan hoe mannen als Carnot in Frankrijk, von Scharnhorst in Pruisen reeds lang den weg hadden gewezen, hoe von der Goltz uit voorbeelden van den oorlog van 1870/71 de noodzakelijkheid van de aanstelling van reserve-officieren tot aanvulling van de bloedige verliezen van den modernen oorlog aange-toond had.

„Het kader, en inzonderheid het officierskader zal spoedig zijn uit-

1) Men bedenke hoe bitter men 't den enkelen militia-officier gemaakt heeft, die 't gewaagd had het heilige huisje binnen te dringen!

geput, om den worstelstrijd op leven en dood voort te zetten. Bronnen tot aanvulling van het officierskorps zijn dan niet aanwezig en kunnen evenmin ontsloten worden. De grootste verliezen zullen daarenboven het officierskorps treffen."

Maar niet alleen was de instelling noodig om in de behoefte van den oorlog te voorzien:

"Overal waar de arbeidskrachten buiten verhouding tot den arbeid staan, gaan de meest gezonde prikkels tot den arbeid verloren. Daar loopt de energie gevaar te verslappen, daar wordt traagheid gekweekt, daar gaan karakter's onder in beuzelarij. Goede zeemanschap wordt niet ontwikkeld door een spelevaart op een stil binnenwater, maar alleen op den vollen oceaan. Zoo ook in het militaire."

Wie herinnert zich niet de luitenants uit die dagen met soms 20-jarigen diensttijd?

Was 't wonder dat ijver, opgewektheid, zelfstandigheid, verantwoordelijkheidsgevoel in zulk een dienst waren ondergegaan?

Zoo was er dus nog een hoofdreden tot instelling van reserve-officieren: de noodzakelijkheid van een gezonde doorstroaming in de officiersrangen, om te komen tot een goede oplossing van het bevorderingsvraagstuk.

"Aanvoerders in den vollen bloei des levens zijn de beste waarborgen voor de inwendige kracht van elk leger. Het tempo der bevordering is afhankelijk van de sterkteverhouding tusschen de verschillende rangen, en van het gemiddelde verlies in elken rang.

Deze laatste oorzaak daargelaten, zetelt de goede oplossing van het bevorderingsvraagstuk in een juiste sterkteverhouding tusschen de verschillende rangen en is een doelmatige organisatie van het officierskorps alleen te verkrijgen door beperking van het aantal ondergeschikte officieren van het vaste kader met evenredige uitbreiding van het aantal reserve-officieren."

Aldus de kapitein van Dam. Thans erkent men wel de juistheid dier denkbeelden, maar toenmaals? Thans liggen ook de middelen ter verbetering door den persoonlijken dienstplicht en kaderplicht voor het grijpen, maar toen? Toen moest van Dam nog een beroep doen op de vrijwillige verbindtenis op het „noblesse oblige" onzer jongelingschap. Zooals von der Goltz 't in zijn bekend „Das Volk in Waffen" zoo juist gezegd had, „Die Stärke eines Volks liegt in seiner Jugend", zoo wendde van Dam zich nu tot het opkomend geslacht.

"In de jeugd, inzonderheid in de jongelingsjaren, ligt het militair moment van het menscheijk leven. Kostbare militaire eigenschappen ontwikkelen zich dan in het gemoed."

"In de school moet worden voorbereid 't geen eenmaal in het leven zal verwezenlijkt worden. In de school ligt daarom het natuurlijk aanknoopingspunt tusschen volk en leger. Uit het huwelijk van school en leger kan eenmaal een waar volksleger geboren worden. Groot is, bij alle verscheidenheid, het aantal punten van innige overeenstemming

tusschen leger en school. Beider levensbrood is de tucht. In beiden worden zedelijke eenheden in stand gehouden, geoefend, geleid, bestuurd, geregeerd door middelen, die in karakter, aard en wezen de grootste overeenkomst aanwijken. In beiden bieden het zedelijk en verstandelijk overwicht de hoofd-, de materiële straffen, de hulpmiddelen tot instandhouding van het geheel bij den collectieven arbeid. „De schoolmeester won den slag van Sadowa.” Dit gevleugelde woord moge waarheid of legende zijn, ook de geboorte eener legende heeft eene diepe beteekenis. Zij is de uitdrukking van 't geen onbewust of bewust door de openbare meening als waarheid erkend wordt.”

Ik ga de wijze voorbij hoe van Dam voorstelde door de school tot versterking van het leger tot vorming van reservekader en reserve-officieren te komen. Door de invoering van den persoonlijken dienstplicht hebben zijne voorstellen ten deele hun actualiteit verloren... niet echter zijn beginselen, zijn idealen: „het leger de groote nationale school, waar voortdurend gearbeid wordt aan de inwendige versterking van 's lands weerbaarheid!”

't Was een schoon oogenblik op dienzelfden avond in Krijgswetenschap toen aan het slot zijner rede de man uit het leger in een hand slag met den oud-volksvertegenwoordiger en onderwijsautoriteit, den heer Moens, het verbond bezegelde, dat eenmaal in Nederland zal tot stand komen tusschen volk, school en leger!

De wet op het Militair onderwijs, die eenige jaren later, 21 Juli 1890 — nadat een eerste ontwerp van den Minister Weitzel niet in behandeling was gekomen, — door den Minister Bergansius was tot stand gebracht, regelde het geheele onderwijs voor de Landmacht, voor zoover daarbij de opleiding voor den officiersrang en de hoogere vorming van den officier waren betrokken.

Ongetwijfeld bracht de Wet groote verbetering. Langs uiteenloopende wegen kon tot dusverre de officiersrang bereikt worden: Bij de K. M. Academie eene voorloopige regeling bij de Wet, in naam aansluitende bij de 3e klasse der H. B. S., bij den Artilleriecurcus te Delft en bij de Militaire School te Haarlem, beide bij K. B. tijdelijk in het leven geroepen, een betere aansluiting bij de 5e klasse der hoogere burgerschool. Bij de hoofdcursussen te Kampen en te 's Hertogenbosch elk spoor van aansluiting bij de andere takken van onderwijs ontbrekend. In stede dus van een organisch geheel een staalkaart van allerlei stelsels.

De nieuwe Wet bracht meer eenheid in den chaotischen toestand. De 1ste afdeeling der krijgsschool (applicatieschool) aan de Milit. Academie verdween, de artilleriecurcus te Delft, de militaire school te Haarlem, de hoofdcursus te 's Hertogenbosch werden opgeheven. De Militaire Academie, uitsluitend vakschool, zou met 3-jarigen cursus opleiden voor de 4 wapens h. t. l. en Indië, een Hoogere Krijgsschool was bestemd voor de hoogere vorming der officieren. Daarentegen kon de Milit. Academie eerst door een examen, overeenkomende nagenoeg met het

einddiploma H. B. S. met 5-jarigen cursus, bereikt worden, bleef de tweeledige officiersopleiding voor de infanterie door den Hoofdcursus te Kampen behouden — waar ook de opleiding voor de administratie-officieren geschiedde — en schiep de Wet een nieuwe opleidingsschool, nagenoeg overeenkomende met de 4e en 5e klasse der H. B. S., tot de Militaire Academie, de Cadettenschool te Alkmaar.

Het was voornamelijk tegen deze laatste inrichting, dat de N. R. Courant in een 3-tal hoofdartikels van 11, 12 en 13 Juni 1890 — achter welke men vermoedelijk van Dam van Isselt wel zal herkennen — zijn aanvallen richtte 1):

„Bij de aanwijzing der gronden, die aanleiding geven tot het vestigen eener cadettenschool, laten de memorie van toelichting en die van beantwoording zeer terecht de verouderde argumenten rusten, waarmede in vroeger dagen het aankweken van „zuiver” militaire begrippen op jeugdigen leeftijd verdedigd werd.”

De ervaring in het algemeen, in het bijzonder gestaafd door de ondervinding op het gebied van het militair onderwijs, in verschillende richtingen opgedaan, leert hoe eene gezond militaire vorming in echt Nederlandschen geest geschaad, en slechts een eenzijdige kastengeest gevoed wordt door de ontijdige en altijd verderfelijke onteigening van het kind door den Staat, die de bekwaamheid missende het vaderlijk gezag over knapen naar behooren uit te oefenen, niet te min voorbarig en geheel noodeloos het grootste deel der vaderlijke macht in handen neemt.”

Het zou te ver voeren hier alle argumenten die de hoofdartikels van de N. R. C. tegen de Cadettenschool aanvoeren weer te geven, zij komen bovendien in hoofdzaak overeen met het boven medegedeelde uit de lezing van den heer van Dam in de Vergadering van Krijgswetenschap van 19 December 1878.

Merkwaardig is het wel, dat ditzelfde blad onlangs bij de behandeling van de voorstellen van den Minister van Marine tot het stichten eener aspiranten-school, als vóóropleiding voor de zeeofficieren, een soort cadettenschool dus, pleitte voor het aannemen van jongelui op zeer jeugdigen leeftijd en herstel van de oude, sedert 1905 bij de Marine verlaten methode, in welk jaar aan de H. B. S. met 5-jarigen cursus werd aangesloten 2).

Voorwaar de graphische voorstelling van den ontwikkelingsgang vertoont ook bij het militair onderwijs geen klimmende rechte lijn!

„In het wezen der zaak,” zoo besluit het hoofdartikel, „komt de Cadettenschool neder op een imperatief beuzenstelsel in bedekten vorm.”

1) In overeenstemming met van Dam van Isselt wat de Cadettenschool betreft en tegen de tweeledige officiersopleiding aan den Hoofdcursus kwam ik mede op in mijn werk: „de opleiding en hoogere vorming in Nederland van den officier der landmacht h. t. l. en Indië” 1890.

2) Zie de artikels: „Opleiding tot Zeeofficier” van 26 Juni en 19 Juli 1916.

„De Staat betaalt thans voor elken leerling der bestaande Militaire Academie ruim f 900 of zelfs f 1200” . . .

„Een stap verder in de goede richting had, voorbij al die moeilijkheden, gevoerd naar de volledige invoering van het facultatieve beurzenstelsel.”

„De nadere regeling van dat stelsel mag en kan de Wet veilig overlaten aan een koninklijk besluit.”

„Tegen het verleenen van beurzen oppert men het bezwaar der misbruiken. Er zijn evenwel tal van beproefde middelen om die misbruiken grootendeels te verhoeden. Men bekommere zich slechts niet al te veel om een leerling of wat, die na het genot eener beurs hun doel niet bereiken. Ook de Cadettenschool zal niet alle cadetten tot de Militaire Académie, deze wederom niet allen tot den officiersrang brengen.”

Het valt dan ook m. i. te betreuren, dat de Staatscommissie ter reorganisatie van ons Militair Onderwijs, die ik den 25sten Juni 1910 mocht installeren, ondanks haar verdienstelijken arbeid, niet in stede van — tegen de opdracht — in haar Verslag de Cadettenschool te behouden, dit beurzenstelsel dat thans op zoo ruime schaal bij andere takken van den Staats- en Indischen dienst wordt toegepast, heeft aangedurfd.

„Bij elk stelsel van legervorming ondervindt men de meeste moeilijkheden in de oplossing van het kadervraagstuk. Dat bleek reeds bij de wetsontwerpen van den minister Reuther, en in niet mindere mate zoowel uit het verslag der staatscommissie tot voorbereiding der wettelijke regeling van den militairen dienstplicht, als bij het daarop volgend wetsontwerp van den minister Bergansius. Ook de thans ingediende voorstellen van wet 1) betreffende de militie en de schutterij doen zeer duidelijk de bezwaren uitkomen, die overwonnen moeten worden, om te voorzien in de ernstige behoefte eener degelijke aanvoering van de schutterij en in de geregelde aanvulling van de verliezen, die men gedurende den oorlog, vooral ondervindt in de gelederen van de lagere aanvoerders. Reservekader is daarvoor noodig.”

Aldus de aanvang van een drietal hoofdartikels in de N. R. Courant van 16, 17 en 19 December 1893, waarachter men niet moeilijk wederom van Dam van Isselt zal herkennen, die kort te voren in de 28ste Algemeene Vergadering van leeraren aan Inrichtingen van Middelbaar onderwijs het standpunt dat de school daarbij had in te nemen had uiteengezet:

„Het is alleszins doelmatig, om ook den leerlingen onzer scholen, die met vrucht het militair onderricht hebben bijgewoond, de gelegenheid te openen om zich te bekwamen tot het bekleeden van een graad in het leger. Hebben zij daartoe de noodige kundigheden en geschiktheid verworven, dan mag door hen, naar alle billijkheid, ook eene evenredige vergoeding worden genoten voor den dienst in het leger

1) Door den minister Seyffardt.

bewezen. Die vergoeding is gerechtvaardigd door de militaire waarde, welke intellectuele ontwikkeling voor het moderne leger bezit. Het productief vermogen van den hoogereburgerscholier, den gymnasiast of student, voor den krijgsdienst geschikt, komt niet alleen hem, maar ook het leger en den staat ten goede."

„Tevens wordt op dien weg eene nauwere aansluiting verkregen tusschen leger en schutterij; meer eenheid alzoo en daardoor grooteren samenhang tusschen alle deelen van Neerlands krijgsmacht. Voorts worden de vooroordeelen tegen en de bezwaren van den persoonlijken dienstplicht geleidelijk uit den weg geruimd. De nuttige aanwending der militaire waarde van intellectuele ontwikkeling, de gezonde versterking van het militair element bij de volksopvoeding brengt en onderhoudt de militaire en maatschappelijke belangen in doelmatige overeenstemming. De regeling bestrijdt krachtig het euvel der plaatsvervanging en wekt tevens in het gemoed van den jongen man een diep besef zijner hooge plichten jegens het Vaderland. Zij staalt en adelt zijn karakter. Zij opent voor hem den toegang tot eene hoogeschool voor de werkdadige liefde tot het Vaderland, en voert ons eene belangrijke schrede nader tot hetgeen Nederland dezer dagen boven alles noodig heeft: het bewustzijn dat de defensie moet wezen eene volkszaak in den besten zin van 't woord."

Dat was het ideaal dat van Dam van Isselt door het Reservekader hoopte te bereiken.

De groote moeilijkheid, die men h. t. l. ondervindt bij elke poging tot oplossing van het vraagstuk der vorming van reservekader, schuilt zooals het artikel in de N. R. C. zeide in den beperkten dienstdienst. Duitsland met zijn 3-jarigen dienstdienst kon voor de meer ontwikkelde jongelieden die zich voor de klasse der reserve- en landweerofficieren verbinden vermindering tot één jaar verleenen, Nederland kan met zijn reeds zoo korten dienstdienst dien weg niet inslaan. Hier moesten andere middelen aangegrepen worden.

Na zorgvuldige voorbereiding — waarbij ik het voorrecht had van Dam ter zijde te mogen staan 1) — gelukte het hem zijn voorstellen bij den minister Seyffardt ingang te doen vinden.

De S.C. van 4 October 1893 behelsde het K. B. van 29 Sept. t. v. dat de instelling van het Reservekader schiep.

De regeling zelf heb ik niet nader uiteen te zetten, zij is genoeg bekend.

„Het is" — zoo schreef in die dagen „de Landsverdediging" — „zeker een ongewoon verschijnsel dat een maatregel van het Krijgsbestuur zoo algemeen de aandacht trekt en met zulk een bijval wordt begroet als geschied is met het K. B. betreffende het reservekader. Dag- en

1) Menigen avond, dat de heer van Dam mij op kwam zoeken, bespraken wij de inrichting, de mededeelingen enz. voor de pers, die ik ten deele voor mijne rekening mocht nemen.... en als ik dan den enthousiasten ouderen vriend uitgeleide gedaan had, bracht hij mij weder thuis.... zoo werd 't dikwijls heel laat!

Weekbladen van de meest uiteenlopende staatkundige richting, militaire tijdschriften, mannen van gezag en invloedrijke vereenigingen uit de onderwijswereld, waaronder de naam van den Hoogleraar Spruyt, den warmen en talentvollen voorstander van het (leger-)ontwerp-Bergansius, zeker niet weinig gewicht in de schaal legt, zij allen hebben op de meest ondubbelzinnige wijze verklaard, dat de instelling van het reserve-kader een rijke bron van kracht voor Nederland kan worden."

Ik moet de verleiding weerstand bieden die uitingen van de pers en van tal van autoriteiten op civiel- en militair gebied, waaronder zeker die van den generaal Booms niet 't minst, weer te geven.

Ongetwijfeld mag dit verschijnsel daaraan toegeschreven worden, dat 't van Dam gelukt was, zonder eenige partijvoorkeur, algemeen belangstelling te wekken in onze weerbaarheid en een stelsel te ontwerpen dat in hooge mate een nationaal beginsel huldigde en rekening hield met onze eigen nationale belangen, behoeften en neigingen.

De benoeming van den overste van Dam tot zelfstandig hoofdofficier van het Reservekader, stelde hem in staat zijne krachten verder geheel aan de ontwikkeling der jeugdige instelling te wijden.

Ook van de zijde van den minister Schneider, die den minister Seyffardt in het volgend jaar verving, mocht zij sympathie en ondersteuning vinden.

Niet van alle zijden evenwel vond de nieuwe instelling een gunstig onthaal. In het leger waren aanvankelijk velen tegen haar gestemd.

O. m. bleek deze richting na de lezing, die van Dam den 22sten Februari 1895 in de Vergadering van Krijgswetenschap te Arnhem over „Volksopvoeding en Volksweerbaarheid" hield.

Na den eersten stoot te hebben gegeven tot de vorming van reserve-officieren en van het reservekader, begreep van Dam dat bij het beperkte militiecontingent dat wij nog altijd handhaafden! — had een man als Booms in het 3e ministerie Thorbecke niet vruchteloos op een verhooring van een paar duizend man aangedrongen! — voor verhooring onzer weerkracht en volksweerbaarheid de instelling eener vrijwillige legerreserve hoog noodig was.

Op nieuw aandringende op beter opvoeding der jeugd, waarbij hij vooral de voordeelen van het Engelsche stelsel uiteenzette, deed de overste van Dam zich daarbij verder kennen als een groot voorstander van de vrijwillige oefening in den wapenhandel, doch niet in haar toenmaligen vorm. Het geheele weersysteem moest zich meer en meer gaan bewegen in de lijn van de vrijwillige dienstneming, niet met den continu-diensttijd, een erfenis uit de 18e eeuw, doch met intermitterenden-diensttijd. De vrijwillige oefeningen zouden het aanzien moeten geven aan eene legerreserve, gevoed door de kern onzer groote steden, terwijl de plattelandsbewoners in 't bijzonder bij de militie thuis behoorden.

In hetzelfde nummer van de Arnheemsche Courant van 26 Februari

1895, waarin aldus — op eenigszins uitvoeriger wijze natuurlijk — van de lezing van van Dam een gunstig overzicht gegeven werd, verscheen in hetzelfde nummer dier courant een ingezonden stuk van een zich — typisch — teekenenden „Een Realist”, waarin over de lezing van van Dam den staf gebroken werd: „Slechts weinig toehoorders waren aanwezig, geen enkel hoofdofficier. Waarom, vroeg hij, schitterden deze hooggeplaatsten door hun afwezigheid? Zeker niet uit gebrek aan belangstelling, maar vermoedelijk als een demonstratie. Als hun afwezigheid hierin haar grond vond dan kon schrijver — de Realist — zich hiermede uitstekend vereenigen. Uit de voordracht van den spreker sprak toch op en top de idealist, die een onbereikbaar doel najaagt, en die, ten einde eenigen schijn van waarheid aan zijn betoog te geven, schromelijk overdrijft. Het stokpaardje was natuurlijk de laatste nieuwigheid op militair gebied en wel het „Reservekader”. Dit hulpmiddel in kadernood, door den gewezen Minister van Oorlog Seyffardt — eveneens een utopist — in het leven geroepen en door verschillende bekwame mannen met zeer veel ingenomenheid begroet, werd zeer breed uitgemeten.”

„De militairen echter, die geen idealistische denkbeelden hebben en de zaak meer nuchter beschouwen, zeggen allen: dat reservekader geeft ons waarschijnlijk een vrij groot aantal schijnsoldaten, die wel een groote dosis pedanterie in de lagere rangen van het leger zullen brengen, maar die door gebrek aan krijgstucht zullen blijken in oorlogstijd onbruikbaar te zijn.”

„Krijgstucht is het wachtwoord,” dat wij in ons leger behoeven; nu is dat leger „onkrijgstuchtelijk” en het zal nog veel erger worden, wanneer de elementen die het Reservekader ons geven zal, nu en dan zoo eens voor eenige dagen in het leger worden opgenomen.”

„Krijgstucht kan alleen geleerd worden door een vrij langdurig dienen, en zonder die is voor het tegenwoordige oorlogvoeren een leger een onding” enz.

't Was naar aanleiding van dezen scherpen uitval dat de overste van Dam mij o. m. schreef:

„Wat ik voorzien had is geschied, doch op andere wijze dan ik had verwacht. Toen ik onlangs naar Arnhem ging, (door de Duitsche (leger)school reeds geheel veroverd), dacht ik voor een heet vuur te zullen staan. Dat is niet gebeurd. Er is een aanval met koud vuur beproefd. Doch gelukkig ben ik daaraan nog niet bezweken. Daarom zond de gemaskerde realist mij vermoedelijk nog een pijl na. De aanval op zich zelf is zwak en even onedel als onbeteekenend. Mijn tegenstander draagt mij inderdaad zulk een goed hart toe, dat hij bij zijne attaque, zich zelve en de zaak, die hij verdedigt van kant maakt. Ik houd het er daarom voor dat sommige zullen gelooven dat ik de realist ben”....

„Gaarne zou ik den realist het laatste woord gunnen”....

„Er is evenwel een bedenking. De stem van den realist is een echo. Die stem teekent een kring.”

„Nu doet zich het merkwaardig geval voor dat hij met blinde woede tegen het Reservekader te weer is getrokken. En ik heb dat Reservekader zelfs niet eenmaal genoemd! De realist staat aldus geheel buiten de realiteit. Ieder had het tegendeel verwacht Dat begreep ik Doch met voordacht heb ik zelfs den naam der instelling niet genoemd. En den Voorzitter had ik verzocht elke poging om het debat op het gebied van het Reservekader te brengen den pas af te snijden.”

't Spreekt van zelf dat den Realist het antwoord niet schuldig gebleven werd, maar dit daargelaten, heb ik het bovenstaande en den aanval van den Realist in extenso medegedeeld, omdat het zoo duidelijk den strijd weergeeft, die het Reservekader tegen de „oude” school in het leger te strijden had. Want, zooals de overste van Dam 't uitdrukte: „Die stem was een echo, die stem teekende een kring.”

Slechts langzaam en niet dan na hevigen strijd heeft zij voor een nieuwere richting plaats gemaakt.

Van hoeveel belang talentvolle, vooruitstrevende mannen als de generaal Booms de te Arnhem verkondigde denkbeelden van den overste van Dam achtten, moge ten slotte blijken uit de Voorrede, die deze generaal bij de afzonderlijke uitgave van de Voordracht schreef, waaruit ik alleen den aanvang aanhaal, maar die verder alle aandacht nog waard is:

„Na kennismaking met de voordracht over „Volksopvoeding en Volksweerbaarheid” door den kolonel J. T. T. C. van Dam van Isselt in de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap gehouden, gaf ik hem den raad ze in den handel te brengen. Die voordracht toch is van te groot belang voor ons geheele volk om besloten te blijven binnen den engen en specialen kring waarin ze werd uitgesproken. Ik zeg: engen en specialen kring. Want hoewel de genoemde vereeniging nu reeds 30 jaar geleden opgericht werd, niet alleen tot het bevorderen van eene meer degelijke beoefening van de krijgswetenschap, maar vooral tot het verspreiden van krijgskennis onder de niet-militairen, is het eene bedroevende waarheid, dat zij bijna uitsluitend gevormd wordt door officieren en oud-officieren, en dat de burgerij, tot schade van het algemeen belang, zich nagenoeg van deelneming onthoudt.”

Ongelukkig is dit bedroefend feit waarheid gebleven tot den huidigen dag.

Helaas, deze zoo energieke, kundige militaire strijder zou niet lang meer mogen ijveren voor de versterking van leger en volk Het aanbreken van betere tijden door de invoering van den persoonlijken dienstplicht door den minister Elan d heeft hij niet mogen aanschouwen 1). Twee jaar later herdacht de kolonel van Dam in dit Tijd-

1) Ook aan de voorbereiding hiervoor nam van Dam — destijds kolonel bij het 8ste Regiment Infanterie te Arnhem — een werkzaam deel, Overal hield hij voordrachten en spaarde zich daarbij zoo weinig, dat hij vaak geheel schor thuis kwam.

schrift (1897) den grooten voorganger, dien hij in karakter, bekwaamheid en werkzaamheid met Gijssbert Karel van Hogendorp vergeleek, en van wien het evenals omtrent Hogendorp zal gelden dat hij, mede zijn tijd verre vooruit, eenmaal door de nakomelingschap beter dan door velen zijner tijdgenooten zal gekend en gewaardeerd worden.

Niet lang na de lezing te Arnhem verscheen „zeer vertrouwelijk” — October 1895 — van den overste van Dam een „Schets der grondslagen tot vorming van reservemanschappen en -kader”. De daarin aangegeven grondslagen kwamen in hoofdzaak met de in de Vergadering van Krijgswetenschap verkondigde overeen, maar wat voor die dagen zeker zeer bijzonder was, van Dam knoopte een pensionneering vast — na 18 jaar dienst, ingaande op 60-jarigen leeftijd — voor manschappen en kader die zich bij de Reserve hadden aangesloten. „Ook worden groote sociale belangen behartigd — zoo schreef hij — niet het minst doordien men elken werkman, voor den krijgsdienst geschikt, de gelegenheid verschaft zich tegen den ouden dag een pensioen te verzekeren. Dat pensioen wordt hem niet geschonken als gratificatie. Hij kan het door eigen arbeid verdienen, doordien zijn physische geschiktheid militaire waarde bezit, die hij vruchtbaar maakt in het belang van den Staat en van zich zelve. Terwijl hij zijne maatschappelijke belangen in het minst niet schaadt, maar veeleer bevordert, vindt hij gelegenheid nuttig partij te trekken van zijne geschiktheid voor den krijgsdienst. Zoo doende wordt tevens in hem een gepast gevoel van eigenwaarde beschermd, dat door onderstand wordt aangetast” enz.

Merkwaardige gedachte, zóóveel jaren vóór den grooten strijd om de Staatspensionneering!

Een oogenblik scheen 't onder den minister Eland alsof het geheele militaire onderwijs, ook dat buiten het leger, in één hand, in die van den generaal van Dam van Isselt, sedert 1900 Inspecteur van het Militair Onderwijs, zou komen.

Aldus de hoofdofficier van het Reservekader toegevoegd aan den Inspecteur van het geheele militair onderwijs ter voorbereiding der Volksweerbaarheid.... een toekomst die de generaal Seyffardt — in een particulier schrijven — reeds voor van Dam weggelegd zag en hem, Seyffardt, de idealist voor volksweerbaarheid, met vreugde en hoop vervulde!

't Zou echter anders loopen!

Terwijl — zooals ik meermalen van den generaal van Dam mocht vernemen — de minister Eland hiertoe besloten had en de hoofdpunten waren vastgesteld, kwam het plotseling bij de behandeling van de legerwetten in de IIe Kamer, tengevolge van de aanneming van het amendement van Gilse, tot een aftreden van den minister Eland, waardoor deze voor de zaak niets meer kon doen.

Onder zijn opvolger, generaal Kool, die slechts eenige maanden minister bleef tot het optreden (1901) van het ministerie Kuyp er, bleef de quaestie liggen.

Met het optreden van den generaal Bergansius, die zich in dit Tijdschrift (van 1900) in een artikel over de toenmalige legerwetten Eland, zeer ongunstig over het Reservekader had uitgelaten, als minister, braken voor het Reservekader moeilijke dagen aan Verschillende wijzigingen — omstreeks 1902 — werkten zeer ongunstig op den toeloop. De generaal beschreef deze in een artikel in de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant van December 1902: „Een leerrijke statistiek betreffende het Reservekader”.

Men had, zoo merkte de generaal daarin op, nu de persoonlijke dienstplicht was ingevoerd, zoo noodig de militaire eischen kunnen verzwaren. „De jongste wijzigingen hadden dat echter niet gedaan, maar wel was de toelating tot en de opleiding van het Reservekader bemoeilijkt door verschillende bepalingen van administratieven aard, die slechts den goeden gang van zaken kunnen schaden zonder eenig werkelijk voordeel te schenken”

De grootste knak werd echter aan het Reservekader toegebracht toen minister Bergansius de zelfstandige hoofdofficier ophief (1902) en hem onder de bevelen van den Inspecteur der Infanterie, den toenmaligen generaal Snijders stelde.

Hoe dit alles op den toeloop werkte moge uit onderstaande cijfers blijken:

		Aantal aangenomen adspirant-vaandrigen en kornetten (alle wapens)	
In	1895	131	
„	1896	184	
„	1897	204	
„	1898	707 1)	
„	1899	413	
„	1900	357	
„	1901	309	
tusschen	1 Nov. 1902 en 1 Nov. 1903	28	(alleen bij de infanterie)
„	1 „ 1903 „ 1 „ 1904	56	(bij alle wapens)
„	1 „ 1904 „ 1 „ 1905	35	„ „ „
„	1 „ 1905 „ 1 „ 1906	22	„ „ „
„	1 „ 1906 „ 1 „ 1907	124	„ „ „

Onder minister Staal (1905), die het Reservekader zeer genegen was en verschillende belemmerende bepalingen ophief, alsook onder zijne opvolgers mocht het Reservekader weder een tijdperk van bloei beleven tot den dag van heden:

1) Dit buitengewoon hoog cijfer vloeit voort uit bijzondere omstandigheden in verband met de invoering van den persoonlijke dienstplicht.

Zoo verbonden zich, alleen bij de Infanterie in 1914. 514 adspiranten
 „ 1915. 782 „
 en dit jaar gedurende de 8 eerste maanden al . . . 675 „

Strijd is er zeker gebleven, zij 't ook van anderen aard. Omtrent het ontstaan en het doel van het Reservekader bleken nog steeds onjuiste denkbeelden te heerschen 1). Sommigen zijn van oordeel dat nu de persoonlijke dienstplicht en de kaderplicht is ingevoerd, het Reservekader zijn tijd gehad heeft. Men vergeet dat het aantal kaderreservisten

1) Zie de „Mededeeling van den oud-Generaal-Majoor J. T. T. C. van Dam van Isselt, naar aanleiding van de voordracht van den Kapitein der Infanterie C. C. de Gelder, over: „De opleiding der Verlofsofficieren,” opgenomen in het Orgaan der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap 1912—1913.”

Daar deze „wordingsgeschiedenis” nog niet algemeen bekend schijnt, moge uit bovenstaande mededeeling hier het volgende worden gereleveerd:

„Nadat de heer Seyffardt als Minister van Oorlog was opgetreden, werd door mij in 1893 aan Z.E. eene Memorie ingediend, betreffende het opleiden en vormen van reserve-officieren. Die Memorie stelde de Minister in handen van eene commissie, bestaande uit eenige officieren en hoofdamttenaren van het Depart. van Oorlog. Ook mij werd in die commissie eene plaats aangewezen.

Toen de arbeid dier Commissie betrekkelijk reeds ver was gevorderd, werd de bedenking geopperd, dat het gestelde doel vooreerst niet kon worden bereikt aangezien eene wet tot regeling der bevordering en het ontslag der reserve-officieren ontbrak.

Volgens de Grondwet worden n.l. de militaire officieren benoemd door den Koning, maar worden zij door Hem bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld volgens regelen door de Wet te bepalen. 't Zou daarom, zoo werd gezegd, mogelijk zijn dat een reserve-officier, wiens ontslag noodzakelijk werd geoordeeld, niet ontslagen zou kunnen worden. Er moest dus aan de Instelling, die tot hoofddoel had de vorming van reserve-officieren, eene wet voor het reserve-personeel voorafgaan.

Die meening werd wel is waar door mij niet gedeeld, evenmin door den hoogleraar in het Staatsrecht Mr. J. de Louter, dienaangaande door mij geraadpleegd. Dat mocht evenwel niet baten. In de bovengenoemde Commissie plaatste men zich op een ander standpunt.

Toen het ontwerp gevaar liep te stranden op de hier bedoelde klip, werd door mij in overweging gegeven het instellen van den vaandrigrang. Aan den vaandrig zouden gelijke wetenschappelijke en practische eischen gesteld worden als voor de benoeming tot reserve-officier waren ontworpen.

De titel alleen werd veranderd, maar de inhoud niet. Het wezen der zaak bleef gehandhaafd. De inschakeling van den vaandrigrang was zelf eene verbetering. Op deze wijze raakte het schip toen weder vlot.

Reeds spoedig daarna verscheen het K. B. betreffende het reservekader, terwijl door den, in 1894 opgetreden, opvolger van den Minister Seyffardt, den Minister Schneider eene wet betreffende het reserve-personeel werd tot stand gebracht.

De voorgaande schets der wordingsgeschiedenis van het reservepersoneel, waaromtrent ik, ook in bijzonderen kring, tot heden het stilzwijgen heb bewaard en eerst thans voor de eerste maal, in dezen kring iets openbaar maak, is meermalen door den Minister Seyffardt ter sprake gebracht. Er blijkt overtuigend uit, dat de instelling van het reserve-kader in de eerste plaats op de vorming van reserve-officieren was gericht.” enz.

nog altijd komt boven het vastgestelde contingent 1). En ook wanneer — als thans sedert de mobilisatie — geen loting plaats heeft of de algemeene dienstplicht zal zijn ingevoerd moge bij hooger eischen aan den kaderreservist te stellen, hem het voorrecht geschonken blijven het tijdstip van opkomst in overeenstemming te brengen met de belangen van zijn burgerlijke opleiding, terwijl daarbij tevens door zijn wroeger in dienst treden de belangen van den Staat worden gebaat.

Anderen zijn van meening dat de intermitterende diensttijd beter door de doorlopende, als aan de opleidingsscholen voor verlofsofficieren, ware te vervangen. M. i. met recht zag de generaal v a n D a m er zoo'n groot belang in dat de kaderreservist in de verschillende rangen practisch het leven bij den troep leerde kennen en vormt het mede juist een groot voordeel van den intermitterenden dienst, met zijn afwisselingstijdperken van theorie en practijk dat het geleerde beter kan bezinken en het kader in het moeilijkste van zijn taak, het handhaven van het gezag, beter kan ingroeien 2).

Ten slotte moge nog uit een schrijven van het vorig jaar van den generaal S a b r o n — zeker wel een militair deskundige bij uitnemendheid — diens meening omtrent het Reservekader worden vernomen:

„De reserve- en militieofficieren, die men in het laatste jaar vooral h. t. l. heeft gekweekt, kunnen m. i. zoo goed zijn als in eenig ander land het geval is. Het is voor den generaal v a n D a m v a n I s s e l t eene onvergankelijke eer, dat hij de eerste is geweest, die aan de instelling van reserve-officieren den stoot heeft gegeven”

„In de toekomst zal men er zeker rekening mede moeten houden, dat we meer reserve-officieren dan beroepsofficieren in het leger moeten hebben.”

Zoo wordt het groote werk van v a n D a m vervuld!

Onvermoeid bleef inmiddels de generaal v a n D a m voor een volksleger ijveren 3). Zoo schreef hij aan het slot van een artikel in de Vragen des Tijds van Maart 1901: „Een en ander over de oefening der militie”, waarin hij mede een lans brak voor het verbinden van het volksonderwijs in de gymnastiek op de meest innige en doelmatige wijze met de locale en centrale oefening der militie: „Voorts wordt het leger meer en meer de groote nationale volksschool, waar alle strijdvaardige mannen weerbaar gemaakt worden om hen tot militaire lichamen te kunnen vereenigen. Dat leger, met verhoogd expansie-

1) Een tijdlang is hiermede de hand gelicht. Ik had mij echter altijd voorgesteld en er voor geijverd, dat de kaderreservist niet deelneemt aan de loting en dus ook niet meerekent bij het contingent. Bij de nieuwe militiewet is van dit beginsel ook uitgegaan.

2) Zie hieromtrent ook het boven vermeld artikel van den kapitein de G e l d e r in het Orgaan en de beantwoording door den 1e luitenant L i n d e n in dit Tijdschrift 1914.

3) Tot 't laatst toe maakte hij ook een werkzaam lid uit van het Hoofdbestuur van „Volksweerbaarheid”, S e y f f a r d t ' s schepping.

vermogen de grenzen der kazerne overschrijdend, zal op productieve wijze en zonder eenige belangrijke verhooging van uitgaven, het militair volksonderricht, op nieuwe banen geleid, een stoute tot heden ongekende vlucht doen nemen. Aldus zal het leger de vaste, hechte, levenwekkende kern worden van een weerbaar volk en zal het de schakel smeden, die de eenheid van leger en volk van eene leuze tot een feit verheft."

"Door rechtstreeksche bevordering van het aandeel der bevolking in den arbeid tot ontwikkeling onzer levende strijdkrachten, zal de defensie zich meer en meer ontwikkelen tot eene volkszaak in den besten zin van 't woord en daarmee het nationaal bewustzijn in de hartkamer versterkt worden."

Maar de tijden waren voor de vervulling, evenmin als voor de hervorming van ons Militair onderwijs, gunstig,

Van den minister Bergansius, de Vader van de Wet op het Militair Onderwijs, was het trouwens niet te verwachten, dat deze haar, betrekkelijk spoedig na hare invoering, aanmerkelijk zou willen wijzigen 1). Voor den Inspecteur van het militair onderwijs was daarmee de hoop op het tot stand brengen van belangrijke hervormingen vervlogen. Te verwonderen was 't dan ook niet dat toen de generaal van Dam — 1902 — een aanbieding van den Wd. Voorzitter van den Ministerraad de minister Kuyper ontving om lid en voorzitter te worden van den nieuw op te richten „Centralen Gezondheidsraad" (uitvloeisel van de Gezondheidswet van 21 Juni 1901) hij deze taak gaarne, aanvaardde en het leger verliet, dat voor zijn denkbeelden en zijn werkzaam geest geen direct arbeidsveld meer scheen aan te bieden.

Bij hetgeen de generaal op het gebied van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid heeft verricht wil ik, waar dit geheel buiten het kader van dit Tijdschrift valt en ik toch reeds een zoo groote wissel op zijn gastvrijheid heb getrokken, niet stilstaan 2).

De 10 jaar, door van Dam van Isselt aan het hoofd van den Centralen Gezondheidsraad gestaan, waren jaren voor hem van buitengewone inspanning — het organiseeren van een geheel nieuwen tak van dienst — een inspanning te grooter, waar hij bij de vervulling

1) Nog steeds is die Wet niet veranderd. Alleen mocht 't mij in 1910 gelukken (Wet van 23 Mei 1910) toch aan het „examenmonopolie" een stoot toe te brengen door een wijziging in de Wet tot stand te brengen — trouwens reeds door de ministers Bergansius en Sabron voorbereid — waardoor men thans met een einddiploma H. B. S. of getuigschrift Gymnasium zonder examen op de K. M. Academie kan worden toegelaten.

2) Zeer ruim was ook het veld waarover hij hier zijn arbeid uitstreckte. Zoo mocht ik enkele jaren geleden bij zijn buitenhuis „Molenbeek" nabij Bergen op Zoom een „model koestal" bewonderen, die hij daar in 1909 naar zijn eigen inzichten, en naar zelf opgemaakt bestek en voorwaarden had opgericht. Een notaris of bouwkundige daarbij vond hij onnoodig.

van zijn taak niet altijd krachtige medewerking mocht ondervinden.

En onder dit alles verloochende de oud-generaal zijn liefde voor zijn militair verleden, zijn belangstelling voor het militair onderwijs, zijn streven naar volksweerbaarheid geenszins.

Een merkwaardige getuigenis legde hij hiervan af bij de uitreiking van een treffend huldeblijk den 25sten October 1907 aan de Koninklijke Militaire Academie 1). De oud-Gouverneur bood dien dag aan onze militaire hoogeschool een gedenksteen, die in eene prachtige, symbolische omlijsting de namen vermeldde van alle officieren, welke sedert de oprichting der Academie aldaar hun opleiding genoten en gesneuveld of binnen korten tijd aan hun door den vijand bekomen wonden overleden waren.

„Een diepe ontroering grijpt mij aan — zoo sprak de generaal — nu eindelijk het door mij lang gewenschte oogenblik is aangeboren, waarop ik aan deze Academie mag aanbieden een huldeblijk, gewijd aan de nagedachtenis van hen, die hier tot officier werden opgeleid en het leven lieten op het altaar des Vaderlands.

Een stille wensch, jaren lang gekoesterd, een lievelingsdenkbeeld is thans door inspanning van veler krachten verwezenlijkt en daarmee ook een belofte vervuld, die ik geruimen tijd geleden hier mocht doen.”

Het zou te veel plaats in beslag nemen deze schoone, gloedvolle rede hier weer te geven 2), eindigende met een herinnering aan de woorden van Wellington, die in 1815 naar de school terugkeerde waar hij zijne opleiding ontving en daar te Eton getuigde: hier is de slag van Waterloo gewonnen, waaraan de generaal den wensch verbond dat de Militaire Academie dezelfde beteekenis voor ieder mocht verkrijgen, die in de toekomst het Vaderland aan zich zou verplichten.

De oprichting van een nationaal huldeblijk, een standbeeld voor onzen grooten stadhouder Willem III, den redder van ons land en van Europa's vrijheid, was een ander streven, maar nog van langduriger aard, van jarenlange inspanning van den generaal van Dam.

Waren eerst de moeilijkheden groot om de vereischte gelden te verkrijgen, daarna moest nog een soms scherp strijd om de plaats waar het standbeeld zou verrijzen worden gevoerd, waarvoor sommigen aan 's Gravenhage, anderen met name het Hoofdcomité voor de oprichting — waarvan generaal Kool voorzitter en van Dam secretaris was — aan Breda de voorkeur schonken.

In eene circulaire van 14 Mei 1908 zette het H. Comité nog eens nader de gronden voor zijn voorkeur uiteen:

's Gravenhage was zeker de geboorteplaats van Willem III, maar ware dit feit beslissend dan zou een standbeeld moeten verrijzen voor

1) Zie de beschrijving in de Breda'sche Courant van 25 Oct. 1907.

2) Men vindt haar in extenso in het Kader-weekblad, tevens Militair Sport-orgaan van 9 April 1908.

Willem de Zwijger en voor Maurits te Dillenburg, voor Frederik Hendrik te Delft.

Waar te 's Gravenhage van eeuwen her de zetel der regeering was gevestigd, daar ligt het in den aard der zaak dat het arbeidsveld onzer groote staatslieden zich daàr heeft bevonden. Toch zou 't niet zonder bedenking zijn de standbeelden van al onze groote staatslieden te 's Gravenhage, en daàr alleen, op te richten.

Willem III was echter niet alleen groot als staatsman, hij was ook groot als veldheer. Te velde — en niet te 's Gravenhage, waar hij veelal meer moeite dan vermaak vond, brak zijn levenszon door de wolken en bereikte haar zenith.

Te velde bracht hij de beste dagen zijns levens door. Daarom is te Breda, gelegen aan de groote heirbaan, die eenmaal van Holland naar de Zuidelijke Nederlanden voerde, het standbeeld van Willem III welsprekend voor ieder.

Breda neemt, onder al onze steden, eene zeer bijzondere, eigenaardige plaats in, zoowel met betrekking tot de geschiedenis van onze vorsten uit het Huis van Oranje Nassau als van geheel ons Vaderland.

Juist door zijne ligging schenkt Breda, reeds belangrijk uit het oogpunt der historie, aan een standbeeld daàr geplaatst voor den Stadhouder Willem III, eene ernstige en diep treffende beteekenis.

Gelijke redenen als die, welke niet te Berlijn, maar wel in de Rijnstreek, eene plaats aanwezen aan Duitschland's westelijke grens, voor het indrukwekkende ruitersstandbeeld van Wilhelm I in de nabijheid van Coblenz, voor het „Germania-Denkmal” op den top van het Niederwald, zij hebben hier de aandacht gevoerd niet naar 's Gravenhage, doch naar Neerlands zuidelijke grenzen naar Breda....

Wij behoeven niet te vragen wie de steller van dit stuk was.

Hoe menigmaal mocht ik den generaal van Dam later — ik had toen den generaal Kool wegens diens ziekte als Voorzitter vervangen — in dien geest hooren spreken, waaraan ook wel de gedachte, dat het standbeeld aldus op het Kasteelplein nabij de Militaire Academie als „Denkmal” voor onze aanstaande officieren een plaats zou vinden, niet vreemd mocht zijn!

Eenmaal deze plaats hier vastgesteld kon de wedstrijd tusschen de kunstenaars een aanvang nemen, waaraan ten slotte — April 1913 — drie beeldhouwers deelnamen, die hunne maquettes twee jaar later gereed moesten hebben.

De wedstrijd in April 1915 gehouden gaf geen definitieven uitslag, maar opende een nieuwen tusschen de beiden 't meest in aanmerking komende mededingers voor het volgend voorjaar.

Het was vooral in zijne latere jaren, niet minst ook na zijne pensionneering als Voorzitter van den Centralen Gezondheidsraad, dat de belangstelling van den generaal — zoo mogelijk — nog steeg voor alles wat de inrichting van ons volksonderwijs betrof.

Het zou mij te ver voeren op dezelfde wijze als boven van alle geschriften een overzicht te geven, die de generaal met zijn onuitputtelijke werkkraft en veelzijdige kennis en ontwikkeling op onderwijs- en sportgebied het leven schonk.

Strijd tegen de Staatsexamens 1), strijd voor de harmonische ontwikkeling van lichaam, geest en gemoed, voorstellen tot bevordering der overeenstemming tusschen de schooltaak en den aanleg van den leerling 2), strijd tegen het Latijn in den onderbouw der Lycea 3), strijd tegen de overname h. t. l. van de Duitsche gymnastiek, strijd voor de vrije lichaamsoefeningen en de openluchtspelen 4) . . . vooral deze laatste mochten hoe langer hoe meer de sympathie van den generaal wegdragen 5).

Dat hij daarbij meermalen in strijd kwam met verschillende personen, in 't bijzonder de Vereeniging van Gymnastiek-onderwijzers in Nederland, schrikte de generaal niet af, integendeel prikkelde hem als 't ware om te verkondigen 'tgeen naar zijne meening juist en heilzaam was 6).

Hoe langer hoe meer droeg ook „de Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Oefening” zijne genegenheid weg 7) . . .

En dat alles terwijl van Dam hoe langer hoe meer door lichamelijk leed getroffen werd. Terwijl hij vol vuur streed voor de lichamelijke opvoeding van ons volk, voor openluchtspel en sport, verbodde een steeds toenemende verlamming van de onderste ledematen hem schier eenige andere beweging dan van slaap- tot zitkamer, maakte elke verplaatsing, zelfs de geringste, tot een marteling, kluisterde hem ten slotte als 't ware aan zijn schrijftafel!

Maar geen klacht kwam van zijne lippen, helder en wakker bleef zijn geest!

Is het wonder dat die ook een levendig aandeel nam aan de groote gebeurtenissen van den dag, den wereldstrijd?

Bij het uitbreken had de generaal zich op zijn buitenverblijf Oud-Molenbroek bevonden. Het gebulder van het geschut dat zich daar

1) „Iets over de schadelijke werking van Staatsexamens” Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs. Utrecht 18 Juni 1911.

2) Rede gehouden in de vergadering van het Centraal-Departement der Vereeniging van leeraren bij het M. O. te Utrecht 10 Dec. 1911. Weekblad als boven.

3) Weekblad als boven van 13 April 1911.

4) „Nederlandsche Veldspelen, geen Duitsche Turnoefeningen”. Allen Weerbaar 1911 No. 10, 11 en 12.

5) Zie in 't bijzonder: „De waarde en de beteekenis der Openluchtspelen tegenover de Toestellenoefeningen der Gymnastiek” 1913.

„De waarde en de beteekenis der verdediging van de toesteloeffeningen der gymnastiek” 1914 en

„Openluchtspelplaatsen geen gymnastiekzalen”. De Sport-Kroniek van 16 Nov. 1915.

6) Zie de strijd, dien hij nog enkele maanden vóór zijn overlijden ten behoeve van „Open Speelplaatsen” voerde in „Allen Weerbaar” van 3, 10 en 17 Maart.

7) Zie o.a. zijn „Voorwoord” ontleend aan het Verslag van dien Bond over het jaar 1913.

voortdurend deed hooren en de stroom van vluchtelingen, die zich vooral na den val van Antwerpen, ook over zijne woning naar Bergen-op-Zoom richtte, hadden op hem een diepen indruk gemaakt en zijn terugkeer — voor goed — naar 's Hage verhaast.

Voorziende dat 't ook eerlang hier tot een belangrijke uitbreiding van onze levende strijdkrachten zou moeten komen, vatte hij nogmaals de pen op om in een tweetal artikelen in „Het Vaderland” van 11 Juli 1915 zijn denkbeelden over „Weerkracht en Volkskracht” uiteen te zetten, waarschuwde hij op nieuw tegen gevaarlijke navolging van vreemde voorbeelden. „Diep zijn nog de sporen eerst door het Fransche leger, later door Duitsche legertoestanden in ons krijgswezen ingeweven. Ja wij zijn zelfs in den laatsten tijd zoover gegaan, dat wij gereed stonden dreadnoughts te importeeran.”

De moeilijkheid bij het sluiten der grenzen door het buitenland voor de aanvulling van paarden, munitie en geschut bracht hem er verder toe te waarschuwen tegen eene ongezonde verplaatsing van het zwaartepunt onzer weerkracht naar de zijde van de artillerie en cavalerie.

Maar ook nog om een andere reden. In ons bedekt en doorsneden terrein is het vooral de infanterie, die den doorslag geeft, en is hier in 't bijzonder rijdende infanterie — infanterie op rijwielen — bij honderdduizenden in ons land voorhanden en aan te maken — op hare plaats.

„Het is zeer gelukkig, zoo schreef de generaal verder, dat uitbreiding van den oefenplicht in hoofdzaak slechts aan de infanterie ten goede kan komen en mettertijd vooral aan de rijdende infanterie Zoo doende ruimt men tevens uit den weg twee hoofdbezwaren van een groot deel onzer bevolking tegen den militairen dienst: het garnizoensleven, vooral in groote steden, en de kazerne. Een groot gedeelte der oefening kan lokaal geschieden en verder in doelmatig gekozen kampen in het Zuiden en Oosten des lands voltooid worden,” denkbeelden ook reeds in de lezing te Arnhem voorgestaan.

Kan het bevreedden dat bij dezen vaderlandslievenden man de beweging, die zich hier te lande tegenover het streven onzer Regeering naar versterking der weermacht, door dienstweigering openbaarde, hevige verontwaardiging wekte?

Met jeugdig vuur en het gezag dat de rijper leeftijd verleent bestreed hij in „Allen Weerbaar” 1) alsmede in de Prov. Zwolsche en Overijselsche Courant 2) in den persoon van een der predikanten-ijveraars, op hoffelijke wijze dit „ziekteverschijnsel”.

1) „Een en ander over de dienstweigering en hare voormannen,” zie de bladen van 19, 26 November en 3 December 1915.

2) Zie de weerlegging „Een onjuist oordeel” van den Generaal op „Betrouwbare Voorlichting?” van den predikant A. W. van Wijk, Zwolle 7 December 1915, in de Zwolsche Courant van 15 December d.a.v. en zijn laatste artikel 10 Januari 1916: „Op weg naar den Vrede?”

„Wij kunnen niet beginnen — zoo zegt de generaal aan het slot van zijn laatste artikel — met den bouw van het dak eer de grondslagen van het gebouw zijn gelegd, noch wenschen dat het kind volwassen ter wereld komt. De natuur kent geene sprongen en de wereld-geschiedenis evenmin.

En laten wij, bij onze overwegingen tot bevordering van den wereldvrede langs de paden der geleidelijke ontwikkeling, waarbij ook Nederland een groote taak heeft vervuld en kan blijven vervullen, later goed indachtig zijn, dat de kracht van een volk niet uitsluitend bepaald wordt door de som van het aantal soldaten, kanonnen en geweren, maar wel door het aantal volkomen weerbare burgers, die, naar der vaderen aard, in tijd van nood alle hens op dek riepen. En laat ons beseffen, dat het krachtigste bolwerk van den staat is de liefde voor het Vaderland, die, naar de welsprekende getuigenis van den Pater Didon, „meer dan een hartstocht, meer dan een deugd, die de ziel zelve van een volk is”. Een heldengeest in een kloekmoedig volk is beter dan de sterkste vesting. Hij maakt, ook in onze dagen een klein volk onoverwinbaar, dat zich ten volle is bewust hoe duur het is gekocht en beseft hoe groot de schuld is, die het heeft aan het voorgeslacht”

„Wij zullen inderdaad, ook thans nog, veel bloed sparen als wij met ons bloed, niet al te zuinig zijn en hen niet vreezen, die alleen het lichaam kunnen dooden en meer niet. Ook hier kan de zuinigheid de wijsheid bedriegen. Ten slotte is niets zoo duur en niets zoo gevaarlijk als dienstweigerings, die ons weerloos maakt als het lam, door wolven omringd.

„Het zwaard moet elk beschermen en niemand schaden
En 't schild moet hangslot zijn op 's landsman laden.”

't Was niet lang na dezen strijd, terwijl hij op nieuw voor zijn geliefkoosd denkbeeld betreffende de open speelplaatsen in de Sport-Kroniek van 7 Maart en in de Amsterdammer van 8 April 1916 was opgekomen en ik met hem — 2de helft van April — in schier dagelijksch overleg bezig was met de voorbereiding voor den eindwedstrijd tusschen beide beeldhouwers, die hun naam aan het Ruitersstandbeeld voor Stadhouder Willem III zouden verbinden, dat de generaal mij op een morgen — een ongewonen tijd, daar hij mij meestal 's avonds telefonisch opriep — opbelde en meedeelde dat hij 's nachts ongesteld was geworden en voor 't eerst van zijn leven gemerkt had een hart te hebben. Nu dat wisten wij wel beter! Hij had 't zeer benauwd gehad het klokje, zoo voegde hij er bij, had voor hem geklept, en riep hem, naar hij hoopte, tot hooger klasse op!

Ja, te midden van zijn rustellozen arbeid had het klokje voor hem geluid, en zoo voor één, zal 't zeker voor hem tot hooger leven geroepen hebben, bevrijd van de boeien die het gebroken lichaam aan de aarde kluisterden!

Nog eenige weken duurde het lijden.

In dien tijd had een Jury den wedstrijd beslist en de vervaardiging van het Ruitersstandbeeld aan een talentvollen beeldhouwer opgedragen. Zoo kon van Dam het hoofd neerleggen, wetende dat — menschelijkerwijze gesproken — zijn geliefkoosd denkbeeld naar zijn wenschen tot vervulling zou komen.

Volkomen van zijn toestand bewust, ontving hij naast zijn ziekbed gezeten, vrienden en kennissen, schijnbaar opgeruimd en vol scherts nog tot den laatsten dag, een Zaterdag 17 Juni.

De volgende Zondagmorgen vond hem niet meer onder de levenden. Een groot man was heengegaan, aan wien niets klein was!

Drie dagen later geleiden wij — zijn zoon, naaste verwanten en vrienden — het stoffelijk omhulsel naar het crematorium te Westerveld, onder de gewijde orgeltonen daalde de baar, ging het lichaam tot asche over....

Maar hoog boven alles uit zweeft zijn onvergankelijke geest, die leeft en zal blijven leven, die ons steeds zal blijven getuigen van zijn arbeid en zijn strijden, van zijn idealen, van zijn liefde voor leger en volk, voor het Vaderland, dat hij gediend heeft tot zijn jongsten ademtucht!

En bij dat heerlijk voorbeeld dat hij zijn kinderen — zoon en dochter — zijn kleinkinderen, zijn vrienden en geestverwanten, ons allen geschonken heeft, zal dat spreken van onze taak, van onze plicht!

Die idealen, hij heeft ze niet alle vervuld mogen zien.

De verbetering van ons militair onderwijs, van onze volksopvoeding, van onze volksweerbaarheid.... waarheen het onvermoeid streven zijns levens ging, hij heeft de bekrooning niet mogen aanschouwen.

Maar de dageraad van een schooner morgen heeft hij zien gloren!

En hij is heengegaan in het hoopvol vertrouwen in de toekomst van zijn land!

's Gravenhage, Augustus 1916.

W. COOL.

De Positie van de Commissarissen van het Ned. Roode-Kruis en der Zielverzorgers in het Veldleger,

DOOR

Dr. D. ROMEYN,

Dir. Off. v. Gez. 2e Kl.

Bij verschillende Staven van het Veldleger zijn in de tegenwoordige mobilisatie aan den hooftofficiersrang geassimileerde niet-militairen ingedeeld, welke vroeger daarbij niet voorkwamen en op wier mogelijke aanwezigheid vermoedelijk niet steeds gerekend werd bij de samenstelling van sommige voorschriften, waarin gehandeld wordt over de verhouding, waarin de officieren van ons leger en speciaal dat te velde tot elkander staan. Hierdoor is de mogelijkheid, zelfs de waarschijnlijkheid geboren, dat er zich in oorlogstijd, als alles anders is dan gewoonlijk, gemakkelijk omstandigheden kunnen voordoen, waardoor eene goede harmonie tusschen autoriteiten en bedoelde in het leger tijdelijk opgenomen half burger- half militaire personen — hoezeer de onderscheidingsteekenen van hoofdofficier dragende hebben zij den officiers-eed niet afgelegd — zoude dreigen verstoord te worden. Omdat nu die functionarissen — allen door de Conventie van Genève beschermden — of als vertegenwoordigers van het Ned. Roode-Kruis of als verzorgers op godsdienstig gebied in een strijdend leger in de nauwste betrekking staan tot den Militairen Geneeskundigen Dienst en eene verstoring van de goede verhoudingen tusschen den laatste en de personen daarbuiten, welke hem willen helpen, steeds moet uitloopen op groot nadeel voor de zieken en gewonden, zal in het volgende getracht worden na te gaan, welke verhouding tusschen R. K.-Commissarissen resp. Zielverzorgers en Legerautoriteiten volgens de thans geldende voorschriften bestaat en welke naar alle waarschijnlijkheid het best zal kunnen bijdragen om het meeste voordeel af te werpen voor onze in den oorlog ziek geworden of gewonde militairen.

Beginnen wij met de Commissarissen van het R. K. en gaan wij daartoe de betrekkingen na, welke tusschen Leger en R. K. bestaan.

Geene menschelijke instelling ontstaat plotseling; ook het R. K. had zijne, zij het ook minder volmaakte voorgangers. Miss Nightingale met hare helpsters kan men als eene soort plaatselijke R. K.-afdeeling beschouwen bij het Engelsche leger in de Krim. Het niet-te-zeggen nut, dat hier door de vrijwillige hulp aan zieke en gewonde Engelsche soldaten bewezen werd en de belangrijke stoot, welke mede hierdoor

gegeven werd tot de latere organiseering van die hulp is te algemeen bekend om hier nog eens weer, zij het ook in het kort, te worden gereleveerd.

Aan het einde van hare Krim-ervaringen gekomen, meende genoemde in allerlei opzicht zeer hoog staande vrouw o. m. tot het besluit te moeten komen, dat geen deel der legerverpleging uit de handen van het oorlogsbestuur van den Staat moet genomen worden. Zij zelve, toen zij zich naar de hospitalen van het Oosten begaf, om er te voorzien in het diep gevoeld gemis van vrouwenverpleging, had zich en hare heldhaftige gezellinnen geheel onder de bevelen gesteld van den Minister van Oorlog en door dezen van den Opperbevelhebber der Britsche oorlogsmacht. Zij had toen ondervonden, dat zonder deze onderwerping hare zelfopoffering, nu met zoo schitterend gevolg be kroond, vruchteloos zou geweest zijn 1).

Tijdens den oorlog tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Staten van U. S. A werd in 1861 te Washington de United States Sanitary Commission opgericht, welke te vergelijken was met eene latere Nationale R. K.-vereeniging. Tengevolge van de algemeene sympathie, welke die Sanitary-Commission zich verwierf, kreeg zij de beschikking over zoovele hulpmiddelen in menschen, geld en stoffen in natura — zij zorgde zelfs voor zielverzorgers, briefschrijvers, e. d. — dat zij met hare vertakkingen over het geheele land en hare onuitputtelijke geldbronnen den Geneeskundigen Staatsdienst geheel boven het hoofd ging groeien. De Officieren van Gezondheid hadden zich dientengevolge te beklagen, dat hun dienst in het oordeel der bevolking achterstond bij de vrijwillige ziekenverpleging en dat zij door de kracht der publieke opinie gedwongen waren zich te onderwerpen aan de bemoeiingen van allerlei burgerpersonen 1).

Oneenigheid en wrijving tusschen personen of lichamen, welke aangewezen zijn om den in den oorlog gevallen soldaat tot hulp te zijn, leveren voor dezen laatste natuurlijk altijd nadeel op en moeten derhalve zooveel mogelijk worden voorkomen.

Die Amerikaansche wrijving had een dubbel nadeel: behalve dat voor hen, voor wie zij bestemd was, de hulp daardoor later kwam of minder goed was, dan anders het geval zoude geweest zijn, bracht zij later nog de totstandkoming van het Verdrag van Genève in gevaar. De overweging toch, dat georganiseerde Burgervereenigingen, door menschenliefde geleid, het gevolg zouden kunnen hebben, waarover de leger-artsen in N.-Amerika zich beklaagd hadden, deed sommige Soevereinen aarzelen dezen vorm van zorg voor hunne legers aan te nemen (Bosscha, l. c.). Ofschoon D u n a n t voor zijn streven de sympathie had van de Europeesche hoven en allerlei hooggeplaatste personen, waren het van de groote mogendheden ten slotte alleen Frankrijk en Pruisen, welke het Tractaat te Genève mede ondertekenden.

1) J. Bosscha, Het Roode Kruis. 1867.

In hoeverre beide genoemde Staten maatregelen namen om te voorkomen, dat het vrijwillige hulpbetoon in tijd van oorlog eene macht zoude worden, waarover de legeraanvoerders in verband met de hun op te dragen taak niet in alle opzichten naar welgevallen zouden kunnen beschikken, is mij niet bekend en kan ik voor het oogenblik ook niet te weten komen. Voor ons leger komt in het Kon. Besl. van 19 July 1867, No. 60, waarbij de „Ned. Vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog” werd ingesteld, te dezen opzichte in art. 7 alleen voor, dat het Hoofdcomité der Vereeniging in tijd van oorlog met de Ministers van Oorlog en van Marine in overleg moest treden over de meest doelmatige aanwending van de hulpmiddelen der Vereeniging; terwijl verder nog kan vermeld worden, dat tot de bij Kon. Besl. van 31 Julij 1871, No. 71 benoemde leden van het Hoofdcomité behoorden de Inspecteurs van den Geneeskundigen Dienst der Land- en Zeemacht resp. de heeren Dr. J. J. S a s en Dr. G. F. P o p.

Tot de R. K.-Vereenigingen, welke wel met den meesten lof van zich hebben doen spreken en die derhalve tot voorbeeld kunnen gesteld worden aan andere, behoort zeker de Duitsche; zoowel tengevolge van de vele daar opgedane ervaring als van de buitengewone belangstelling, welke zich daar te lande uit in alles, wat het leger betreft.

Hoe in Duitschland tegenwoordig de verhouding is van het R. K. tot het Leger blijkt kort en duidelijk uit het bepaalde in punt 7 van „Dienstvorschrift für die freiwillige Krankenpflege vom 12 März 1907”, luidende: Die freiwillige Krankenpflege darf keinen selbständigen Körper neben der staatlichen bilden; es kann ihr eine Mitwirkung nur insoweit eingeräumt werden, als sie dem staatlichen Sanitätsdienst eingefügt und von den Militärbehörden geleitet werden kann; andernfalls würde sie hemmend auf den Sanitätsdienst einwirken.

Alle Angehörigen der freiwilligen Krankenpflege haben daher den Anordnungen der Militärbehörde und ihrer einzelnen zuständigen Vertreter unbedingt Folge zu leisten.

Ten opzichte van het: es kann ihr eine Mitwirkung nur insoweit eingeräumt werden, als sie... von den Militärbehörden geleitet werden kann, heeft men zich in den eersten tijd van den tegenwoordigen oorlog in Duitschland niet steeds aan bovenaangehaald „Dienstvorschrift” gehouden, door hier en daar bepaalde categorieën van gewonden, of wel gewonden op bepaalde plaatsen, ter behandeling geheel aan het R. K. toe te vertrouwen. Men heeft evenwel ondervonden daarmede op het verkeerde spoor te zijn. In dezen zin liet zich de Chef van het bekende „Kieferlazarett” te Dusseldorp althans tegenover een onzer Officieren van Gezondheid uit. Laat men toch, zeide hij ongeveer, leeren, van wat men hier in Duitschland tijdens den oorlog heeft ervaren, n l.

dat de eigenlijke behandeling der gewonden moet blijven in de hand van den Mil. Geneesk. Dienst, welke alleen dan ook de volle verantwoordelijkheid op zich zoude kunnen nemen. Spreker was zelf geen z.g. Militär-Person en kan dus geacht worden in deze onpartijdig te zijn.

Ten onzent gelden ten opzichte van ons onderwerp tegenwoordig de volgende bepalingen:

Op het Ned. R. K. rust in geval van mobilisatie de verplichting de algemeene leiding van de vrijwillige hulpverlening op zich te nemen op de wijze, als in art. 15 — zie hieronder — is aangegeven. (K. B. van 19 Mrt. 1913 (Stbl. No. 113), gewijzigd bij K. B. van 27 Nov. 1914 (Stbl. No. 546) art. 3, 1e lid en II, sub a).

De door het R. K. te verlenen hulp ... geschiedt in geval van een oorlog in aansluiting aan de geneeskundige diensten der Land- en Zeemacht (bovengenoemd K. B. art. 13, 1e lid b).

De verpleging van zieken en gewonden door het Ned. R. K. geschiedt onder den Mil. Geneesk. Dienst (1ste alinea van Instr. voor Noodziekeninrichtingen van het Ned. R. K. enz.).

In geval van mobilisatie wordt aan den Staf van den Opperbevelhebber van L. en Z., aan het Hoofdkwartier van het Veldleger, aan de Staven der Divisiën een gedelegeerde van het Ned. R. K. toegevoegd. De gedelegeerde, toegevoegd aan den Staf van den O. L. Z., draagt den titel van Hoofdcommissaris v. h. Ned. R. K. en heeft onder toezicht van den O. L. Z. de algemeene leiding van de vrijwillige Ziekenverpleging voor L. en Z. De gedelegeerde, toegevoegd aan het Hoofdkwartier van het Veldleger draagt den titel van Eerste Commissaris v. h. Ned. R. K. bij het Veldleger en heeft onder den Chef van den Geneesk. Dienst bij het Veldleger, de algemeene leiding van de vrijwillige ziekenverpleging daarbij. De overige gedelegeerden dragen den titel van Commissaris v. h. Ned. R. K. bij (b.v. 1e Divisie) Zij hebben onder den Chef v. d. Geneesk. Dienst van het onderdeel, waarbij zij in functie zijn, de algemeene leiding van de vrijwillige Ziekenverpleging daarbij (art. 15 van bovenaangehaald K. B.).

De Hoofdcommissaris v. h. Ned. R. K. wordt gelijkgesteld met en draagt de distinctieven van Kolonel; de Eerste Commissaris v. h. Ned. R. K. van Luitenant-Kolonel; de Divisie- commissarissen van Majoor; de Artsen met verantwoordelijke leiding van Kapitein; de overige artsen, zooals bedoeld in het Landstormbesluit, van Eerste Luitenant de gediplomeerde hoofdverplegers van transportcolonnes v. h. Ned. R. K. van Sergeant-majoor; de gediplomeerde verplegers en ploegcommandanten van transportcolonnes v. h. Ned. R. K. van Sergeant; de helpers van transportcolonnes v. h. Ned. R. K. van Soldaat met dien verstande, dat zij die vroeger in het Leger een hooger rang bekleed hebben of verkregen, dien rang behouden. (K. B. van 7 Aug. 1914, No. 63, zoogen. Rangbesluit).

Het personeel van eene erkende Ned. vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden is, ingevolge art. 3 der Wet van 7 Jan. 1911 (Stbl. No. 5), gedurende den tijd van zijn dienstverband onderworpen aan de militaire wetten en reglementen. (Boven-aangehaald K. B. 1913/1914 art. 16, laatste lid).

De Eerste Commissaris v. h. Ned. R. K. bij het Veldleger, resp. de Commissaris v. h. Ned. R. K. bij de Divisie behoort tot de Sectie Geneeskundige Dienst (Sectie IIIa) van het Hoofd, resp. Stafkwartier. (Oorlogsorganisatiën blz 17 en 23. Leidraad Stafdienst p. 1 en 8.)

Het hoofd van Sectie IIIa — de Legerarts — heeft al het personeel tot de Sectie behorende onder zijne onmiddellijke bevelen; hij zelf staat in dezelfde verhouding onder C. V. (Leidr. Staf. p. 2).

Den Legerarts is toegevoegd een gedelegeerde van het R. K., die den titel voert van Eerste Commissaris van het Nederlandsche Roode Kruis bij het Veldleger. Deze is, onder den legerarts, belast met de leiding der vrijwillige ziekenverpleging in het operatie- en het etappengebied; hij verleent zijne medewerking tot de uitvoering van de bevelen, door of namens den C. V. gegeven, voorzoover daarbij personeele of materieele hulp van de vrijwillige ziekenverpleging noodzakelijk is; hij behartigt de belangen van het personeel der vrijwillige ziekenverpleging, dat bij of achter het Veldleger dienst doet. (Leidr. Staf. p. 8.)

De verdeling en gang der werkzaamheden bij den staf van eene Divisie hebben volgens dezelfde beginselen plaats als voor het Hoofdkwartier Veldleger zijn aangegeven. (Leidr. Staf. p. 54.)

Na kennisneming van het voorafgaande, waarin, om het vraagstuk niet onnoodig samengestelder te maken, achterwege zijn gelaten de door ons R. K. gegeven voorschriften betreffende de verhouding zijner Commissarissen onderling, zal de aandachtige lezer al wel als algemeenen indruk gekregen hebben:

1°. dat onze Mil. Geneesk. Dienst in oorlogstijd voor vrijwillige hulp is aangewezen op de Vereeniging het Ned. Roode Kruis, welke daartegenover de verplichting op zich genomen heeft dat vrijwillig hulpbetoon onder hare algemeene leiding te nemen;

2°. dat, evenzeer als b.v. in een geregeld huisgezin, in het groote gezin „het Leger” die hulp steeds ondergeschikt moet blijven aan het hoofd of aan diens daartoe aangewezen bevoegde vertegenwoordigers;

3°. dat het wenschelijk is om duidelijker en derhalve ook korter, dan in de aangehaalde voorschriften, aan te geven, hoe de verhouding is van de vertegenwoordigers van ons R. K. in casu van zijn bovengenoemde Commissarissen tot de Legerautoriteiten.

Ten einde aan het sub 3° vermelde te voldoen, moet om te beginnen worden vastgelegd het grondbeginsel, dat het door de erkende en toegelaten Vereenigingen (zie K. B. van 27 Nov. 1914, Stbl. 546) te verleenen vrijwillige hulpbetoon aan onze zieken en gewonden in oorlogs-

tijd nimmer naast doch steeds onder den Mil. Geneesk. Dienst staat.

Verder moet worden bepaald, dat, met inachtneming van de bevoegdheid van het R. K. om — waar dit de beschikking heeft over personeel, materieel en gebouwen — eene hiërarchieke verhouding voor te schrijven ten behoeve zijner vertegenwoordigers bij het Leger, die vertegenwoordigers, en hier hebben wij speciaal het oog op de meer genoemde Commissarissen, bij het verrichten hunner dienstverrichtingen in of ten behoeve van het Leger, staan onder de bevelen van de Mil. Geneesk. autoriteit, bij wie zij, met het oog op bovenbedoelde diensten, zijn ingedeeld en dat die Commissarissen derhalve nimmer hooger of ouder in rang mogen zijn dan de daar zoo juist bedoelde Chefs van den Geneesk. Dienst bij het Veldleger resp. de Divisiën.

Voor het maken van een voorschrift, als hierboven bedoeld zijn tijd en gelegenheid thans gunstig.

Thans, gekomen tot de Zielverzorgers bij het Veldleger, kan al dadelijk gezegd worden, dat de in bespreking zijnde kwestie te hunnen opzichte niet zoo gecompliceerd is als de zoeven behandelde, o.a. al direct niet, wijl het tegenwoordige Instituut der Veldpredikers en Aalmoezeniers pas van de eerste weken der mobilisatie dateert 1).

Bij hunne aanstelling werden de Eerw. heeren bij de Divisiestaven van het Veldleger ingedeeld en bij deze later weer ondergebracht soms bij de Iste (Generale Staf), soms bij de IIIde Sectie (Geneeskundige Dienst). In dagen van vrede is uit een practisch oogpunt voor het eerste wellicht wat te zeggen, omdat daar meer voortdurende aanraking bestaat met den troep, voorzover aanvoering, verplaatsing enz. betreft. In oorlogstijd, als wanneer de hulp der Zielverzorgers zeker niet voor het kleinste gedeelte zal gevraagd worden door gewonden en zieken, verdient eene nauwere aansluiting bij den Geneeskundigen Dienst en daarmee bij de overige dragers van het R. K.-embleem bij den Divisiestaf allicht meer aanbeveling. In elk geval is, zoolang niet anders bepaald wordt, het boven reeds aangehaalde punt 2 van den Leidraad Stafdienst mutatis mutandis op hen van toepassing.

Den Zielverzorgers werd het dragen van een R. K.-band, benevens het bij zich hebben van een legitimatiebewijs verplichtend gesteld.

Aangaande dat R. K.-embleem bestaan o. m. de volgende bepalingen: . . . de aan de legers verbonden veldpredikers worden onder alle omstandigheden gespaard en beschermd (Conv. v. Genève, art 9).

Het personeel, dat uit kracht van de artikelen 9, lid 1, 10 en 11 bescher-

1) Zie „De Zielverzorging bij ons Gemobiliseerde Leger,” dit Tijdschr. J. 1915, 5de Suppl.

ming geniet, draagt een aan den l. arm vastgehechten band met het roode kruis op wit veld, verstrekt en gestempeld door de bevoegde militaire overheid, terwijl aan de personen, die aan den geneesk. dienst der legers zijn verbonden, zonder dat zij de mil. uniform dragen, daarenboven een identiteitsbewijs wordt verstrekt (C. v. G. art. 20).

Wijl de Zielverzorgers niet zonder meer kunnen gerekend worden als te behooren tot eene erkende Ned. Vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden, is het boven aangehaalde art. 16 laatste lid van K. B. 1913/1914 ook niet op hen van toepassing.

De dienstverrichtingen der Zielverzorgers bij de troepen staan in oorlogstijd meer dan welke andere ook op zich zelf, weshalve — mede in verband met de omstandigheid, dat zij uit den aard hunner betrekking in de eerste plaats gehouden zijn om de vaan van verdraagzaamheid in den meest uitgebreiden zin hoog te houden — ten opzichte van hen de kans op wrijving op het terrein der onderlinge militaire verhoudingen al zeer gering is.

Gedurende de vredesmobilisatie staan de zaken eenigszins anders. Dan hebben zij uit den aard der zaak om allerlei redenen veel aanraking met de hoogere en lagere troepencommandanten. Ook onder die omstandigheden heeft de ondervinding intusschen tot nog toe geleerd, dat de thans geldende algemeene voorschriften voldoende waren om een geregelden gang van zaken mogelijk te maken.

Met dat al lijkt het gewenscht om, rekening houdende met het zeer eigenaardige van hunne functie in het Leger, den Zielverzorgers de meest mogelijke vrijheid van handelen en werken te laten. Dit sluit natuurlijk niet uit, dat de Zielverzorger, ook uit respect tegenover zijne medeofficieren, verplicht is bij al wat hij in het openbaar doet, te bedenken, dat hij de onderscheidingsteekenen van hoofdofficier draagt. Verder kan tot hem gerust het verzoek gericht worden om in verband met bijzondere omstandigheden over een bepaald onderwerp te preeken of eene toespraak te houden en ten slotte moet hij, evengoed als elk ander officier, door zijn militairen chef op zijn plicht kunnen gewezen worden, als hij zijn taak niet naar behooren vervult en b.v. weinig of niets uitvoert, of op andere wijze dingen doet, welke met het onderhouden van een goede krijgstucht niet zijn overeen te brengen. Ook zal die Chef uit den aard der zaak de hoogste betrokken kerkelijke overheid er mede moeten in kennis stellen, wanneer een Zielverzorger den takt mist om met militairen om te gaan, of wanneer bovenbedoelde terechtwijzing geen resultaat zoude gehad hebben.

De vraag zoude hierbij nog kunnen gesteld worden, wie de militaire chef is, die den zielverzorger, indien noodig, op zijn plicht wijst. Een in deze tot oordeelen geheel bevoegde persoonlijkheid gaf mij als zijne meening te kennen, dat de betrokken Divisie-Commandant, en alleen deze, daartoe de aangewezen autoriteit moet zijn. Hiertegen is tijdens

de vredes-mobilisatie wel geen bezwaar, omdat de Zielverzorgers dan bij de Divisie-staven zijn ingedeeld. Anders wordt het echter in tijd van oorlog, wanneer een zoodanig aantal reeds benoemde Hulp-zielverzorgers in dienst zal komen, dat deze wel over de onderdeelen der Divisies zullen worden verdeeld, en ook kleinere onderdeelen wellicht hunne eigen Zielverzorgers zullen krijgen, in welk geval het voor de hand ligt, dat de betrokken korpscommandant de aangewezen leider op het zoo even bedoelde terrein is.

Trekhonden voor Infanterie-mitrailleurs,

DOOR

Jhr. C. A. J. MEIJER,

Majoor der Infanterie.

In het Julinumner van dit Tijdschrift verscheen een artikel over bovengenoemd onderwerp door Dr. B e m e l m a n s , Kapitein-paardenarts.

Het verschijnen van dat artikel zou voor mij geen reden zijn geweest naar de pen te grijpen, waren er niet verschillende feiten in genoemd, die weerlegging eischen. Eenige dier feiten zijn bepaald onjuist weergegeven, terwijl andere gegevens bij den lezer den indruk moeten achterlaten, dat bij de vorderingen niet de noodige ernst is betracht. Zulks is een zware beschuldiging, niet alleen aan het adres van de vorderingscommissarissen, maar nog meer aan het adres van den betrokken keurmeester en van de verschillende Rijksveeartsen, die de honden hebben onderzocht. Geen hond toch werd in het leger opgenomen, dan nadat de assisteerende Rijksveearts den hond had onderzocht op h a r t , l o n g e n , n i e r e n , o o g e n e n o o r e n en de verklaring had afgelegd, dat deze organen normaal waren. De algemeene lichaamsbouw (waaronder begrepen de toestand der voeten) en de leeftijd werden beoordeeld door den keurmeester. Nu lijkt het mij zeer gevaarlijk om, zonder verder bewijs en zonder ooit een keuring te hebben bijgewoond, een oordeel uit te spreken over de verrichtingen en de kundigheden van deze ambtenaren.

Het geheele artikel van Dr. B. te bespreken zou mij te ver voeren, reden waarom ik mij dan ook zal bepalen tot een weerlegging van de voornaamste punten.

In de eerste plaats heb ik niet verzocht vergelijkende proeven te mogen nemen met paarden- en hondentractie. Zulks werd mij door den Minister van Oorlog opgedragen. Wel heb ik, toen voor ons leger nog geen tractie voor de infanterie-mitrailleurs was vastgesteld, er op gewezen, dat men in België proeven nam met hondentractie. Dat bij de in ons land daarna gehouden proeven bleek, dat de honden beter voldeden, dan de tot nu toe gebruikte draagpaarden is evenmin juist. Draagpaarden werden voor onze infanterie-mitrailleurs niet gebruikt en ik geloof niet, dat het voornemen draagpaarden daartoe te bezigen in ons land ooit heeft bestaan. De vergelijkende proeven gingen tusschen lichte karren elk met twee honden bespannen en vierradige

wagens, afkomstig van de mitrailleur-afdeelingen, bespannen met twee paarden en van den bok gereden.

Terwijl de honden bij de proeven steeds en in alle terreinen aan de gestelde eischen voldeden, kon de met paarden bespannen wagen de infanterie slechts op de wegen volgen en moest worden achtergelaten, zoodra de sectie het terrein inging.

Op last van den Minister van Oorlog kocht ik acht honden, waarvan vier in België en vier in Nederland. Later werd dit getal tot twaalf uitgebreid. Dat ik goede honden kocht, mag voor Dr. B. geen reden zijn te beweren, dat de proef niet zuiver genomen werd, evenmin het feit, dat ik twee aangekochte honden door andere verving, omdat ze mij niet geschikt voor een proefneming bleken te zijn. Men vergete ook niet, dat ik geen ervaring op het gebied van trekhonden had en ik mij daarom bij den aankoop liet voorlichten door ervaren keurmeesters.

Het is ook moeilijk aan te nemen, dat iemand, met de leiding van een proef belast, niet zal trachten goed materieel daarvoor aan te schaffen, tenzij men natuurlijk het voornemen heeft de proef opzettelijk te doen mislukken.

Ook spreekt het van zelf dat, waar bij het intreden van den mobilisatietoestand in betrekkelijk korten tijd een groot aantal honden moest worden aangeschaft, eenige minder goede exemplaren bij de mitrailleurpelotons werden ingedeeld. Bovendien zullen in het begin van de mobilisatie, toen van controle door de Burgemeesters weinig sprake kon zijn, aan de regimenten enkele honden zijn afgeleverd, die in werkelijkheid niet gevorderd waren. Het signalement van een hond is over het algemeen niet zoo juist vast te stellen als b.v. van een paard, terwijl een merkteeken niet zoo gemakkelijk kan worden aangebracht.

Trouwens de bemerkingsen over het aantal minderwaardige honden, dat gevorderd werd, zijn hier meer aan het adres van den betrokken keurmeester en van de bij de vorderingen geassisteerd hebbende Rijksveeartsen. Maar ook keurmeesters en Rijksveeartsen zijn feilbaar.

Om bij de hondenvorderingen, waarbij alle gegevens ontbraken en die niet evenals de paardenvorderingen sedert jaren waren voorbereid, rekening te houden met de diensten, welke de honden bij de vorige eigenaars bewezen, is ondoenlijk. Men moet die vorderingen hebben bijgewoond om de vele moeilijkheden, daaraan verbonden, te kunnen beoordeelen. Als regel werd van de mededeelingen der eigenaars over hunne honden geen gebruik gemaakt, omdat ze ten eenenmale onbetrouwbaar waren en of ten doel hadden veel geld voor hun hond te krijgen of om den hond te doen afkeuren. De opgaven omtrent leeftijd, karakter, werkklust, uithoudingsvermogen enz. klopten zelden met de werkelijkheid. Meerdere honden waren ingeschreven als waak-, jacht- of luxehond en waren toch uitstekende trekkers; andere werden als valsch of lui aangeduid, terwijl ze in werkelijkheid zeer zachtaardig en vol werkklust bleken te zijn. In een onzer gemeenten werd een hond

aangeboden met sokken aan de vier voeten voor het doorloopen der zolen. De hond strompelde dan ook vooruit. Nadat de sokken tot groot genoeg van het dier waren verwijderd, bleek de hond prachtige zolen en nagels te hebben. Hij doet dan ook nog steeds dienst bij een onzer mitrailleurpelotons evenals een hond, die op advies van een Gemeente-ontvanger door den betrokken Commt. van een mitrailleurpeloton niet in ontvangst werd genomen, omdat beweerd werd, dat de hond borstlijder was.

Had Dr. B. het Ontwerp-Voorschrift „de Honden, Tuigen en Karren” met aandacht gelezen, dan had Z.W.E.G. kunnen zien, dat de noodige voorschriften werden gegeven omtrent de verzorging der honden, zoowel wat de voeding betreft, als de verzorging van de voeten en van de huid. Ook omtrent de dressuur, het los bij elkaar loopen van de honden van een mitrailleurpeloton, het (voor de manschappen minder gevaarlijk) scheiden van vechtende honden, het medehelpen (bij het trekken) door de bedieningsmanschappen in moeilijk terrein, het zoo nu en dan ontlasten van de karren, het zoeken naar het beste gedeelte van slecht begaanbaar terrein, dit alles werd kort en duidelijk in het voorschrift behandeld. Dat met inachtneming van bovengenoemde Voorschriften en met het besteden van de noodige zorg aan de honden veel uit deze tractie te halen is, bewijzen verschillende mitrailleurpelotons.

Geheel in strijd met het Voorschrift wil Dr. B. den Commandanten der mitrailleurpelotons toeroepen: „Laat de manschappen op de karren plaats nemen en de honden in draf dienst doen”. Op blz. 26 punt 21 van het Voorschrift staat echter met vette letters gedrukt: Dit gewicht mag op geenerlei wijze verzwaaard worden, terwijl volgens blz. 38 punt 39: „het zitten op de karren ten strengste verboden” (met nog vettere letters gedrukt) is.

De karren N. M. bieden daarvoor ook geen gelegenheid en men zou, door toch op de karren te gaan zitten de honden nog meer doen dragen, dan helaas reeds het geval is.

Naast het door Dr. B. aangehaalde oordeel van in ons land geïnterneerde Belgische officieren, plaats ik hier de ervaring opgedaan door een Belgisch volontair, die aan den Yser krijgsgevangen werd genomen en sedert is ontvlucht.

„Ayant constamment combattu, depuis le 28 Septembre 1914 jusqu'au 26 Octobre 1914 à côté d'une section de mitrailleuses „Maxim” à traction canine, j'ai pu apprécier à leur juste valeur, l'endurance et l'utilité des chiens. Ces chiens étaient, il est vrai, dressés avec soin depuis plus de deux ans, conduits par des soldats expérimentés, et les voiturettes étaient toutes du dernier modèle. La section était sous les ordres du lieutenant des Carabiniers van de Putte et avait participé aux batailles de Louvain, Haelen, Malderen, Berlaere, a fait toute la retraite d'Anvers (plus de 120 K.M. en 3 jours) et fit encore la bataille de l'Yser, en ne perdant que deux voiturettes de munitions. Les chiens eux étaient aussi frais qu'au départ de Bruxelles. Je ne crois pas qu'aucun d'eux

ait jamais été malade et me rappelle seulement de la mort de l'un d'eux „Lambic” survenu en Novembre des suites d'une blessure”.

Ter geruststelling van de lezers omtrent het door Dr. B. medegedeelde dat hij betwijfelt of de hondentractie goedkoop is, omdat tijdens de mobilisatie vele honden zijn gestorven zij vermeld, dat:

in 2 jaar stierven 7,8% dus per jaar 3,9% en in 2 jaar werden af-gemaakt 4,6% dus per jaar 2,3% der gevorderde en aangekochte honden.

De vage mededeeling van Dr. B., dat bij een strengere keuring voorkomen zou zijn, dat vele honden met hartgebreken in de kennels waren gekomen wordt voldoende weerlegd door het feit, dat van de ruim 1200 aangekochte honden er 14 stierven in twee jaar tijd aan gebreken van het hart of 0,5% per jaar, terwijl volgens de officieel ingediende processen-verbaal in twee jaar 2 honden stierven aan oververmoeidheid en 4 aan zonnesteek dus respectievelijk 0,08% en 0,15% per jaar.

In aanmerking nemende, dat de commandanten der mitrailleurpelotons in het begin van de mobilisatie over het algemeen geen ervaring hadden op het gebied van trekhonden, en de paardenartsen te voren geen of weinig practijk op hondengebied hadden, mogen deze cijfers niet als ongunstig worden beschouwd. Ook vertelt Dr. B., dat de onderhoudskosten van de honden te velde niet meevallen en dat deze zelfs tot f 0,70 per hond en per dag bedroegen. Volgens de officieele opgaven echter was dit bedrag bij één mitrailleurpeloton f 0,64⁵, terwijl het gemiddelde bij de mitrailleurpelotons f 0,42⁵ per dag en per hond bedroeg. Door het opvolgen van de daaromtrent gegeven bevelen, daalde dit bedrag aanmerkelijk. Dr. B. spreekt in dit verband van keukenresten. Hij weet toch ook wel, dat keukenresten verderfelijk voor de honden zijn.

Natuurlijk moet men bij de beoordeeling van de onderhoudskosten rekening houden met de meer of minder gunstige omstandigheden, waarin de mitrailleurpelotons zich, wat legering en verpleging aangaat, bevinden.

Het advies van Dr. B. om een proef te nemen met het castreeren van trekhonden acht ik zoo weinig zaakkundig, dat bespreking daarvan mij onnoodig voorkomt. Gecastreerde honden worden niet aangekocht. Dat er toch eenige exemplaren bij de mitrailleurpelotons gevonden worden, pleit voor de bewering, dat er omruiling van honden bij de aflevering heeft plaats gehad.

De meening van Dr. B., dat het voor het leger verkeerd is, arbeid, die door manschappen kan worden gedaan, door dieren te doen verrichten, deel ik niet. Zeer zeker mag dit m. i. niet gelden voor het personeel van een mitrailleurpeloton, dat versch en onvermoeid in stelling moet komen, om zuiver gericht vuur te kunnen afgeven. Dit is niet mogelijk, wanneer dat zelfde personeel eenige K.M.s beladen met mitrailleurs, gereedschappen en voldoende munitie, door moeilijk terrein en in een gedwongen houding heeft moeten loopen. Daaren-

boven zal veel van de ambitie om bij de mitrailleurpelotons te worden ingedeeld verloren gaan, wanneer het personeel zelf in de trek- of draagkracht van zijn wapen zal moeten voorzien. Het aanwijzen van soldaten uitsluitend om te moeten dienen als trekkracht voor de mitrailleurs acht ik, uit een oogpunt van moreel, voor een leger met persoonlijke dienstplicht niet aan te bevelen.

Dat Dr. B. in geïllustreerde bladen photo's heeft gezien van Deutsche mitrailleurs, voortgetrokken door infanteristen (ik zag een dergelijke photo, doch met matrozen) is geen bewijs, dat dit op het oogenblik de aangenomen trekkracht in het Deutsche leger is. Trouwens in ons land werden destijds proeven genomen met het trekken van de mitrailleurs door het aanbrengen van een eenvoudig stel raderen. Deze proeven voldeden echter niet.

In de „Illustrated London News" van 25 Maart 1916 staat een photo met het onderschrift: Drawn by Dogs. Machine-guns of the German Army. Op deze photo ziet men een tiental mitrailleurs en een gelijk aantal munitiekarren, waarvoor honden gespannen, geleid door Deutsche infanteristen. Ik zou daaruit niet gaarne besluiten, dat voor alle Deutsche mitrailleurs honden gespannen worden.

Wat men in andere landen voor trekkracht gebruikt, doet hier ook weinig ter zake. Een juist standpunt is, dat men die trek- of draagkracht neemt, welke in het eigen land te krijgen en aan te vullen is.

Dat hondentrekkracht in het buitenland niet geheel als verwerpelijk wordt beschouwd, bewijzen ons de berichten in de dagbladen meldende, dat zoowel in Frankrijk, in Oostenrijk-Hongarije, in Duitschland en in Italië honden als trekkracht voor verschillende militaire doeleinden worden gebruikt, niet alleen omdat deze trekkracht in vele gevallen voordeelen biedt boven elke andere trekkracht, maar ook door het groote gebrek, dat men in den oorlog al heel spoedig krijgt aan paarden.

De buitenlandsche officieren, te weten 2 Russen, 1 Italiaan, 1 Duitser en 1 Amerikaan, die in ons land de hondentrekkracht hebben bestudeerd, deelden mij persoonlijk mede, dat met het oog op het goede hondenmateriaal, dat wij bezitten, de hondentractie voor onze Infanterie-mitrailleurs de aangewezen is, en zij het slechts betreurden in hun land niet dergelijke honden te bezitten.

Natuurlijk is uit de hondentractie in ons leger nog niet gehaald wat er uit te halen viel. Men vergete echter bij de beoordeeling niet, dat deze nieuwe organisatie samen viel met de mobilisatie, dat zoowel honden als materieel met spoed moesten worden aangekocht en afgeleverd, dat het personeel niet voldoende bekend was met de eischen aan deze trekkracht te stellen en men nog geen ervaring had met de behandeling van honden.

De vraag dient gesteld of, na de opgedane ervaring de hondentractie voor ons land als ondeugdelijk moet worden beschouwd en of de na-

deelen aan deze tractie verbonden worden overtroffen door de vele voordeelen, die ontegenzeggelijk voor deze eenvoudige trekkracht pleiten.

Het artikel van Dr. B e m e l m a n s geeft op die vraag geen afdoend antwoord.

Naar mijn oordeel hebben in de afgelopen jaren te veel factoren in het nadeel van de hondentractie gewerkt om een zuiver oordeel te kunnen vellen.

Ik noem daarvan:

- 1e. het algemeen vooroordeel tegen de hondentractie;
- 2e. de vele beslommeringen aan het commando van een mitrailleurpeloton verbonden (administratie, personeel, materieel, paarden en honden);
- 3e. te weinig bekendheid van het personeel met het Voorschrift: „de Honden, Tuigen en Karren der Infanterie-mitrailleurs”;
- 4e. de vele omwisselingen van het personeel der mitrailleurpelotons;
- 5e. het gebrek aan hondenpraktijk van de paardenartsen over het algemeen;
- 6e. de groote voorwichtigheid van een gedeelte der karren bij de aflevering, waardoor de honden te veel moesten dragen.

's Gravenhage, September 1916.

Waarde Spectator!

In lang liet ik niets van mij hooren. De reden begrijpt gij wel: de bijzondere tijdsomstandigheden.

Maar, op dezen regenzondag, kreeg ik zoo plots het idee u eens te schrijven. Ik wil hopen, dat ik mijn brief kan voleinden, en niet indirect gestoord word door het feit, dat een dagbladcorrespondent kwistig met nullen werkt en b.v. in plaats van niets te vermelden over 10 K.G. Buk een verhaal schrijft over 10,000 K.G.; dan wel: het springen van een fietsband omzet in het fluiten van kogels, of, dat „outsiders” het geluid van den motor van een schoenmakersnaaimachine verwarren met dat van 7 Zeppelins en 10 vliegtuigen.

Maar ik raak door deze herinneringen de draad haast kwijt, dus ter zake.

Als men zoo een 25 maanden aan de zuidelijke grenzen van Brabant rondzwerft, zijn er ook gelukkig wel momenten van humor, in tegenstelling met de te vele uren, waarover beter is maar niet meer te denken of te praten.

Zoo trof mij voortdurend, dat bij de bevolking aan het begrip hoofd-officier (gouden kraag) bepaald annex is: millionairsbeurzen. Gelukkig zijn deze hoogmoedsbacillen van 't minst gevaarlijke soort, daar ze in je brein tóch dadelijk weer vernietigd worden door een enkelen blik in de porte-monnaie. Nu had ik vermeend, dat de uiniformverandering — zeker het vervangen van de gouden kragen door de effenen — dit dwaalbegrip zou hebben opgeheven, maar wondervlug paste zich de bevolking in deze aan, en bleef de „Hoogen” als stille kapitalisten beschouwen.

Voor alles is een reden. Maar zeker is reeds dadelijk te constateeren, dat de oorzaken hier niet aan de oppervlakte liggen, ik bedoel. n. l. aan de te hooge traktementen of te grove verteringen. Er zal dus een dieper grond voor zijn, dacht ik. Na rechts en links daarover eens met anderen gepraat te hebben en wat gefilosofeerd, vermoed ik nu de oplossing gevonden te hebben.

Het is „atavisme” meen ik!

Tusschen 1830 en 1840 was ook Noord-Brabant belegd met troepen, terwijl vóór dien, in den zoogenaamd Franschen Tijd, veel krijgsvolk door deze gewesten trok en verbleef.

Laat ik om niet te uitvoerig te worden de geschiedenis hier niet dieper ophalen. Ik ging nu eens na, zooveel ik hiervoor thans tijd en gelegenheid had, hoe het in dien tijd finantieel gesteld was met de hoogere aanvoerders in het leger (de dragers van gouden kragen) en vond werkelijk een en ander, dat het genoemde „atavisme van de bevolking eenigszins kan rechtvaardigen.

Voor dat ik echter die enkele gegevens hier neerschrijf, moet ik nog eerst het economisch terrein betreden in zake de waarde van het geld.

Tusschen \pm 1830—1840 was die, vergeleken met thans, ongetwijfeld $2\frac{1}{2}$ maal grooter. Om duidelijk te zijn: 1 gulden in eerstgenoemd tijdvak had zeker de waarde van $2\frac{1}{2}$ gulden op heden, en zou genomen \pm 1805—1820 zelfs thans op 3 gulden te stellen zijn 1).

Ik zal de herleide waarde volgens den maatstaf van thans in het volgende tusschen () plaatsen, dan spreekt dit duidelijker.

Dat de waarde van het geld in de 1e helft der vorige eeuw zooveel grooter was blijkt o.a. uit de prijzen besteed voor aankoop van remonte-paarden.

1808. Remontepaard . . .	130 gulden maximum.
1828. Huzarenpaard . . .	190 à 200 gulden.

Een gewezen hoofdofficier deelde mij destijds in Maastricht mede, dat men in het bekende Hôtel de Levrier tusschen 1830—1840 aan de table-d'hôte 1 franc voor het diner betaalde.

Zie hier nu eenige gegevens.

De gratificatie, bij „ingang van campagne” bedroeg in:

	1807.		1830—1839.
Luitenant-Generaal . . .	fl. 1500 (4500)	.	fl. 1000 (2500)
Generaal-Majoor . . .	fl. 1000 (3000)	.	fl. 700 (1750)
Kolonel	fl. 500 (1500)	.	fl. 350 (875)

Verblijfkosten in 1814—1820 per dag:

Generaal	fl. 20 (60)
Luitenant-Generaal . . .	fl. 15 (45)
Generaal-Majoor	fl. 10 (30)
Kolonel	fl. 6 (18)

Tractement in 1829—1839:

Luitenant-Generaal	fl. 8000 (20.000)
Generaal-Majoor	fl. 5500 (13.750)
Kolonel-Brigade-Ct.	fl. 4500 (11.250)

Tafelgeld in 1830—1839 per maand:

Veldmaarschalk Opperbevelhebber Leger te velde . . .	fl. 1500 (3750)
Luitenant-Generaal of Generaal-Majoor-Divisie-Commandant.	fl. 300 (750)
Generaal-Majoor of Kolonel-Brigade-Commandant . . .	fl. 150 (375)

1) Zij die over de waarde van het geld in verschillende tijdvakken mochten belang stellen, verwijs ik naar de artikelen van d'Avanel in de Revue des Deux Mondes van enkele jaren geleden.

Ration vivres en fourage in 1830—1839:

		waarde vivres,		waarde fourage.
Veldmaarschalk	30	fl. 7.50 (18.75)	20	fl. 12.— (30).—
Generaal	24	fl. 6.— (15.—)	18	fl. 10.80 (27).—
Luitenant-Generaal	18	fl. 4.50 (11.25)	12	fl. 7.20 (18).—
Generaal-Majoor	12	fl. 3.— (7.50)	8	fl. 4.80 (12).—
Kolonel	4	fl. 1.— (2.50)	6	fl. 3.60 (9).—

Voor elk ration vivres werd in plaats van in natura 25 cents verstrekt en, werd fourage niet in natura genoten, dan kreeg men daarvoor per ration 60 cents.

Nu neem ik weer voorloopig afscheid van U, waarde Spectator, want toch word ik weer gestoord. De post bracht mij in briefvorm hoogmoedsbacillen. Ditmaal de vraag van een tante van een aanstaand jeugdigen landstormer, „die buitengemeen lief was” — (de krijgsman in spé n.m.) —, en „te goed, om zoo met allerlei jongens in de kazerne te zijn”.

Men riep, om hem vrij te stellen (!!!), mijn „hoogen invloed” in!

Gelukkig dat een blik in mijn kluizenaar-zitvertrek die bacille op slag doodde.

Beleven we nog den tijd van Demobilisatie en lijd ik dan o.m. niet aan schrijfkrimp, of andere gebreken, in dienst ontstaan, dan bericht ik U gaarne eens uitvoerig over de vele zaken, die mij troffen.

Maar waarschuw mij dan dadelijk als ik soms in het euvel verval, dat in het verhaal de verkapte moraal schuilt: „in mijn tijd was het zooveel beter!” Want, zooals ik het nu nog bekijk, is dat niet de ware pedagogie.

Inmiddels na groeten:

Regenzondagmiddag
September 1916.

t. à. t.

Kolonel DE BLOCK.

De Nederlandsche Cavalerie-Brigade.

Het nut van eene, uit mobiele troepen samengestelde, krachtige verkenningsbrigade.

(Zie § 197 Ontwerp Voorschrift Velddienst),

DOOR

Ritmeester H. A. C. FABIUS.

Wij zijn in het gelukkig bezit van eene Cavalerie-brigade.

De beschikbare ruitery, waaraan andere, snel verplaatsbare troepen moeten worden toegevoegd, kan op verschillende wijzen worden gebruikt.

1ste. Men kan haar verdeelen over de divisien.

2de. Men kan van een of meer divisien, die toevallig minder behoefte hebben aan de daarbij ingedeelde mobiele troepen, deze naar gelang der omstandigheden tijdelijk onder éénhoofdig bevel samenvoegen voor eene bijzondere opdracht.

3de. Men kan aan de divisien een noodzakelijk minimum aantal mobiele troepen toevoegen en het gros der overblijvende Cavalerie onder éénhoofdig bevel in beginsel vereenigd houden.

De verdeelde Cavalerie moge uit een tactisch oogpunt voor elke divisie afzonderlijk een waardevol bezit zijn — uit een strategisch oogpunt is zij voor eene divisiegroep niet logisch, te meer daar verkenningen van versnipperde Cavalerie tegenover belangrijke troepenafdeelingen in front weinig succes beloven. Hoe klein een leger ook zij, aan zijn optreden in den oorlog ligt steeds een operatief plan ten grondslag. Eene divisiegroep, aanvankelijk afzonderlijk optredend, heeft een krachtig verkennings- of dekkingsorgaan om de bewegingsvrijheid te kunnen handhaven, hetzij voor-, zij- of achterwaarts. De Cdt. in wiens handen de leiding der operatiën is toevertrouwd (A. B.), kan en moet alleen beoordeelen, welke punten door mobiele troepen worden bezet, welke moeten worden bewaakt, welke alleen waargenomen of welke verdedigd, om zijn voorgenomen plannen ten uitvoer te kunnen brengen. Zijne onderbevelhebbers mogen en kunnen dat niet beoordeelen. Men denke aan de opstelling van de Belgische Cavalerie-divisie eerst voor het front bij Wareme en daarna bij Haelen en Diest op den noordelijken vleugel van het leger na den val van Luik; aan haar optreden op den uitersten linkervleugel bij den 1sten en 2den uitval uit Antwerpen, en de dekking van den terugtocht naar Brugge op den Z. vleugel.

De omstandigheden kunnen zich voordoen, dat door aansluiting aan

neventroepen, stellingen of onbegaanbaar terrein, gepaard aan korten afstand tot den vijand, de behoefte aan eene samengestelde Cavalerie-brigade minder op den voorgrond treedt. Men losse haar dan tijdelijk op of neme haar in reserve. Buigzaamheid in de organisatie blijft een vereischte, doch deze moet in de eerste plaats rekening houden met de voornaamste oorlogstaak, zonder dat men daarna star aan de eenmaal aangenomen organisatie blijft kleven. Zoolang dus de afstand tot den vijand en de sterkteverhouding bewegingen mogelijk maken, dat is dus zeker in den aanvang van den oorlog, behoort de Cavalerie-brigade vereenigd gereed te zijn om hare luistervolle opdracht te vervullen. Deze taak is, hoe kort van duur ook, juist zoo belangrijk, noodig en gewichtig, om de voorgenomen operatiën naar wensch te doen verloop.

De Cavalerie-brigade verkent, dekt, of verbindt; misschien een week, misschien 4, 3 of 2 dagen en heeft dan of de afzonderlijke offensieve operatie van de divisiegroep mogelijk gemaakt, of in het meest ongunstige geval de concentratie en terugtocht tegenover overmacht helpen volbrengen.

Daarmede is haar taak in het groot voorloopig geeindigd.

Zoo is de moderne oorlog in het groot, zoo is hij ook in het klein. Welk operatieplan men zich ook denkt voor eene divisiegroep, zoolang de ruimte het toelaat zal men altijd de behoefte blijven gevoelen aan eene krachtige mobiele macht, rechtstreeks onder de bevelen van den A. B.

De Cdt. der Cavalerie-brigade ontvangt eene juist omljnde opdracht van zijnen lastgever, waarin de wil van den A. B. zoo duidelijk is omschreven, dat nimmer eene beslissing aan den Cdt. van de Cavalerie-brigade worde overgelaten, die uit een oogpunt der algemeene leiding moet bepaald worden door den A. B.

Ergo positieve, nimmer zgn. zelfstandige opdrachten. Voor dergelijke opdrachten, welke misschien aan Cavalerie-korpsen kunnen worden verstrekt, missen wij de noodige troepen.

Het is van het grootste belang, dat de verbinding van de Cavalerie-brigade met de hoofdmacht nimmer verloren ga; zij behoort in de nauwste aanraking daarmede te opereeren, zoodra de nabijheid des vijands het inzetten van alle krachten eischt. De bevelen van den Algemeenen Bevelhebber moeten haar kunnen bereiken; in hare verpleging moet na asloop van het gevecht kunnen worden voorzien. Wordt aan deze eischen tekort gedaan, zijn de bevelen niet duidelijk of te ruim gesteld, dan heeft de A. B. de kans, dat hij door een toevallig verschil van inzicht de beschikking op een voor hem gewenscht oogenblik over de Cavalerie-brigade verliest.

De samenstelling der Cavalerie-brigade moet uit den aard der zaak kunnen worden gewijzigd in verband met de omstandigheden; aan een minimum sterkte moeten zoo noodig meerdere troepen kunnen worden toegevoegd. In hoofdzaak zal zij bestaan uit Cavalerie, wielrijders, bereden mitrailleurs en rijdende artillerie, welke troepen gewend moe-

ten zijn aan samenwerken. Vooral wielrijders en Cavalerie behoeven éénhoofdige leiding, de zgn. zelfstandigheid der wielrijderscompagnieën heeft feitelijk geen zin; het is veel logischer om de mobiele troepen eener divisie onder het bevel te stellen van éénen Cdt. Afgezien of men in de toekomst de Cavalerie-brigade al of niet wenscht te handhaven, kunnen toch aan elk regiment Huzaren eenige wielrijderscompagnieën worden toegevoegd.

De vraag wordt dikwijls gesteld of eene betrekkelijk zwakke Cavalerie-brigade op grooten afstand van de opereerende divisiegroep mag worden gebruikt, dan wel of zij in eene meer rechtstreeksche front- of vleugeldekking al of niet gesteund door Infanterie hare taak moet zoeken. De eischen, die men in den aanvang van eenen veldtocht aan de Cavalerie stelt, zijn te hoog om haar door te groote zelfstandigheid onnoodig verliezen te doen lijden. Men denke aan de uitputting van het Deutsche Cavalerie-korps op den rechtervleugel van het in Frankrijk oprukkende leger in het laatst van Augustus 1914.

Ook de Cavalerie-brigade moet vechten om hare opdracht te vervullen, wáár dit zal geschieden en de eischen, die men aan haar wil stellen worden door den A. B. bepaald; vredesoefeningen geven daarover geen juist inzicht; de manoeuvres verlopen te snel.

Wanneer zij het verband met de eigen troepen verliest, zoodat vijandelijke ondernemingen hare verpleging kunnen benadeelen, is zij binnen 2 dagen tot werkeloosheid gedoemd, doch wanneer zij het verband handhaaft, is hare groote bewegelijkheid in staat, blijvend krachtig of demonstreef op te treden. Daarvoor is de goede samenwerking der onderdeelen noodzakelijk en zijn de weinige eskadrans, die wij bezitten, eene onmiskenbare kern, waaromheen zich de wielrijdersorganisatie kan uitbreiden.

Uitbreiding der Cavalerie is met het oog op de groote kosten en de moeilijke paardenaanvulling voorloopig toch niet te verwachten.

De mobiele troepen zijn bestemd voor den bewegingsoorlog, de bewegingsoorlog is het doel, waarnaar steeds wordt gestreefd om een strategisch succes te bereiken; de loopgravenoorlog is het gevolg van het vastloopen der krachten, doch kan als wijze van oorlogvoering nimmer tot eene beslissing voeren, tenzij factoren van geheel anderen aard, zooals uitputting van menschenmateriaal, uithongering enz., den oorlog doen eindigen. Daarom is ook nu nog de vrijheid van beweging het meest gezochte en snelle overwinningselement evenals vroeger. Zie de omsingeling der Roemeniërs bij Tutrakan en Hermannstadt.

Zoolang de Cavalerie in actie is, is er kans op succes; zoodra zij werkeloos wordt, vermindert de kans op eene snelle beslissing. De beweging geeft het ontmoetingsgevecht, het ontmoetingsgevecht met al zijne verrassingen is dus het op den voorgrond tredende gevecht der snelverplaatsbare troepen. Beide tegenstanders moeten trachten elkaar de bewegingsvrijheid te benemen, de eigen bewegingsvrijheid te behouden. Waar op hetzelfde oogenblik de troepen op elkaar stooten,

ontstaan de partieele cavaleriegevechten, de aanval op eene zich verplaatsende Compagnie wielrijders, de overrompeling van eene mitrail-leuropstelling.

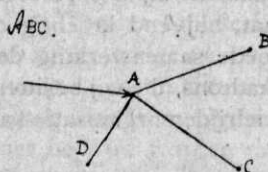
Ten slotte enkele opmerkingen over de voordrachten, die in het algemeen aan betrekkelijk zwakke ruiterafdelingen moeten worden gegeven.

Op den A. B. rust de verantwoordelijkheid voor hetgeen van de Cavalerie-brigade moet worden geëischt, vooral met het oog op hetgeen eventueel op volgende dagen nog moet geschieden. Er is geen enkele reden om in de groepeerings der onderdeelen voor de Cavalerie eene uitzondering te maken.

Evenzo goed als eene divisie zich verplaatst van het rayon A naar rayon B, het gevechtsdoel juist moet zijn omschreven, zoo mag ook de Cavalerie Cdt. eene opdracht eischen, waaruit niet alleen duidelijk blijkt wat de A. B. wil, doch ook wat de A. B. wil, dat de Cav. brigade doet. In het bijzonder moet hierop de aandacht worden gevestigd, omdat anders de Cav. Cdt. eene beslissing kan nemen, die nadeelige gevolgen zal hebben voor den volgenden dag, ook al bereikt hij plaatselijk een voordeel.

Voorbeeld.

I. De Cavalerie-brigade gaat aanvankelijk naar A en verkent 's vijands opmarsch in de strook ABC.

Teruggaan voor overmacht in de richting D, als dekking van den linkervleugel der divisiegroep.

Zie Opdracht Belgische Cavie div. tot 17 Aug. 1914.

Uit deze opdracht blijkt duidelijk, dat de A. B. bepaalt tot welk punt de Cav. brig. voorwaarts kan gaan, in welke richting de brig. moet terugtrekken en waar hardnekkig moet worden standgehouden, of wel:

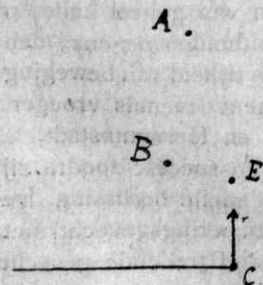
II. De divisiegroep gaat heden tot den aanval over op het front AB.

De Cav. brigade marcheert naar C, ondersteunt en dekt van daaruit den aanval in de richting E.

Zie Opdracht Belgische Cavie divisie 2e uitval Antwerpen van 9-13 September 1914.

Nevenopdrachten zijn hierbij buiten beschouwing gelaten, doch de Cav. Cdt. weet in beide gevallen precies, waar en hoe hij met zijne hoofdmacht moet optreden.

Wanneer het gevechtsplan, dat door den Cdt. der Cavie zal worden uitgevoerd in hoofdzaak berust op eigen inlichtingen omtrent den vijand, dan diene men daarbij in het oog te houden, dat de noodzakelijke en dikwijls zeer

moeilijke verkenningen van zwak bezette punten, de snelheid van handelen in hooge mate belemmeren.

Aan den Cdt. van de Cavalerie moet dus een voorsprong van handelen worden gewaarborgd, die, hetzij een gevolg is van vroegere opdrachten, hetzij een gevolg is van innige samenwerking van alle verkenningorganen, die den A. B. ten dienste staan.

Militair politiek Maandoverzicht.

(Afgesloten 27 September.)

NEDERLAND. Het visscherijgeschil met Engeland is door de reeders-vereeningen opgelost. De bezwaren zijn uit den weg geruimd, aangezien ook Duitschland met een verminderden toevoer voorloopig genoegenschijnt te zullen nemen. De regeling is practisch uitvoerbaar, zoolang de volgens contract vereischte hoeveelheid visch mag worden uitgevoerd en de redactie der overeenkomst niet tot verschil van opvatting aanleiding zal geven. Eene officieele Deutsche goedkeuring werd ambtelijk tegengesproken.

De betoogingen op 31 Augustus voor eene verbeterde verdediging van Nederlandsch Indië hadden over het algemeen veel succes, ook van de zijde der ontwikkelde inlandsche bevolking. Eene deputatie gaat in den loop van 1917 naar Nederland. De regeering heeft met dankbaarheid deze betuigingen van vaderlandsliefde ontvangen en heeft aan den G.G. geseind, dat aan de voorzitters der propaganda vereeningen en in de Javasche Courant mag worden bekendgemaakt, dat Indië's defensie ernstig ter harte is genomen en dat niets zal worden nagelaten, wat gedaan kan worden in het belang der veiligheid en der bescherming van Nederlandsch Oost-Indië.

Koningin en regeering betreuren, dat de buitengewoon bezwarende omstandigheden van het oogenblik verhinderen, meer te doen dan aanstonds de versterking der levende strijdkrachten ter hand te nemen, doch zullen zich niet onbetuigd laten, maatregelen te nemen in het belang van de verdediging ter zee, zoo die al, en in hoeverre als deze mogelijk zullen zijn.

De oorzaken van de oproerige beweging in Djambi zijn nog niet ten volle bekend. De regeering heeft onmiddellijk krachtig ingegrepen. Dit plotseling oproer in een oogenschijnlijk rustig gewest en de pogingen van Japansche zijde om zgn. particulier grondbezit te verwerven, stellen den nieuwen Gouverneur-Generaal reeds dadelijk voor ernstige vraagstukken.

Dr. J. J. L. van Rijn, de Nederlandsche landbouwkundige commissaris in Engeland, deelt mede aan de Engelsche pers, dat het geen partijdigheid voor Duitschland is geweest, dat er zooveel meer Nederlandsche voortbrengselen naar Duitschland dan naar Engeland zijn gegaan. De Nederlandsche handel kon eenvoudiger in Duitschland veel betere prijzen maken dan in Engeland.

Sedert de particuliere handelsovereenkomst van 16 Juni schijnt de uitvoer naar Engeland aanzienlijk vermeerderd te zijn.

Sir Francis Oppenheimer, de Engelsche Consul-Generaal en Mr. Holzappel hebben het in de „Morning Post” en „Daily Mail” duchtig moeten ontgelden. Hunne Duitsche afkomst is hiervan de oorzaak. Aan hunne plichtsbetrachting wordt niet getwijfeld, doch de band des bloeds heeft volgens die bladen onwillekeurig ten gevolge eene mildere uitvoering van de strenge Engelsche blokkade eischen.

De Neutrale Conferentie, die sedert Februari te Stockholm is bijeen geweest, zal met 1 October haren hoofdzetel naar 's Gravenhage verplaatsen.

De „Dépêche de Toulouse” van 8 September bevatte een artikel, waarin de Duitschers beschuldigd worden van politieke kuiperijen in Nederl. Oost-Indië.

Zij zouden voortdurend ontevredenheid zaaien onder de Muzelmansche bevolking om deze tegen het Gouvernement op te zetten.

De „Schwäbische Merkur” bevatte heftige verwijten tegen de anti-Duitsche campagne in de Ned.-Indische pers.

Het wetsontwerp voor de afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee is door de regeering ingediend.

In de „Asahi”, een blad, dat te Tokio verschijnt, heeft Dr. Nitobe, hoogleeraar in de koloniale geschiedenis eenige waardeerende artikelen geschreven over het Nederlandsche bestuur in Oost-Indië.

De totale crisisuitgaven van 30 Juli 1914 tot 31 Juli 1916 bedragen 446 millioen gulden.

In de Troonrede, die ook in het buitenland eene goede pers had, trokken in het bijzonder de aandacht de kalme, doch ernstige bespreking der buitenlandsche betrekkingen en de aankondiging van de versterking der levende strijdkrachten en de uitbreiding der vloot in Nederlandsch-Indië.

De Duitsche regeering heeft zich, uit overwegingen van goede nabuurschap ten opzichte van Nederland, bereid verklaard, de kwestie van den ondergang van de Tubantia na den oorlog voor eene internationale commissie van onderzoek te brengen.

BELGIË. De Vlaamsche Hoogeschoolbond heeft eenen oproep gericht tot de Vlamingen om aan de Hoogeschool te Gent hunne studie te volgen.

Vershillende Nederlanders zouden voor een leerstoel te Gent hebben bedankt.

Aangaande de Gentsche Hoogeschool schrijft de „Toekomst”:

„In tegenstelling met alle geruchten van andere zijde kunnen wij mededeelen, dat men thans reeds van een 25-tal Nederlandsch sprekende hoogleeraren zeker is, waaronder een 7 tal Hollanders, wier aantal echter binnen niet langen tijd nog wel zal worden vermeerderd. Men gaat dus kalm zijn gang, alle tegenactie ten spijt. De Gentsche Universiteit zal in October worden geopend.”

Door de Belgische regeering worden maatregelen tegen de Vlaamsche Hoogeschool overwogen.

Volgens de „Nieuwe Courant” is bij het lijstje van de 15 benoemde hoogleraren slechts één Nederlander.

De Belgische regeering heeft, volgens de „Temps”, de besluiten der oeconomische conferentie der Geallieerden goedgekeurd.

De Professoren Fredericq en Pirenne hebben in Duitschland een beter verblijf gekregen. Zij mogen thans te Jena in een hotel verblijven.

Echtgenooten of andere vrouwelijke betrekkingen van Duitsche officieren en minderen en van burgerlijke ambtenaren moeten voor 1 Oct. a. s. het gebied van het generaal-gouvernement verlaten. Voor hen, die reeds eene huishouding hebben opgericht, is het verbod tot 1 Januari 1917 uitgesteld.

DUITSCHLAND Naar aanleiding van het artikel van Haenisch in de „Vorwärts”, die zoogenaamd de opvatting der meerderheid in de partij zou vertolken met grensuitbreiding in het Oosten en reële waarborgen in België, wordt van andere zijde hem het recht betwist namens de meerderheid te spreken.

Dar-es-Salam, de hoofdstad van Duitsch Oost Afrika, benevens de havenplaatsen Kilma, Kiwineke en Kilna Kissiwani zijn thans in Engelsche handen.

Nadat de „Duitsche Nationalausschuss für einen ehrenvollen Frieden” en de „Unabhängiger Ausschuss für einen deutschen Frieden” in het openbaar verklaringen over het oorlogsdoel hebben gegeven, heeft zich thans gevormd een Duitsch comité voor eenen duurzamen vrede onder den naam van Zentralstelle Völkerrecht, bestaande uit mannen en vrouwen, die streven naar eenen duurzamen vrede op den grondslag van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren en van eene nieuwe politiek van toenadering tusschen de volkeren.

Niettegenstaande de berichten over den oeconomischen toestand over het algemeen ongunstig blijven wordt ambtelijk medegedeeld, dat de oorlog met Roemenië geen invloed zal hebben op de broodvoorziening.

28 Augustus heeft Duitschland als bondgenoot van Oostenrijk-Hongarije aan Roemenië den oorlog verklaard.

Deze beide nieuwe vijanden, Roemenië en Italië en de voortdurende militaire hulpverlening aan Oostenrijk-Hongarije stellen ongekend hooge eischen aan de Duitsche legerleiding. Het bericht van de benoeming van von Hindenburg tot Chef van den Generalen Stat ter vervanging van von Falkenhayn werd in Duitschland algemeen met vreugde ontvangen. Von Hindenburg is de man, op wien alle hoop is gevestigd; in hem ziet het volk den von Moltke van 1870.

Ontegenzeggelijk is de kracht van het Duitsche leger nog verre van uitgeput. Doch mocht eventueel de strategische toestand wijzigingen der fronten eischen, de „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” zinspeelde

reeds daarop, dan is waarschijnlijk von Hindenburg de eenige man, die dit besluit zou kunnen nemen. Al komt de politieke invloed van den Chef van den Generalen Staf staatsrechterlijk alleen tersprake in verband met de oorlogvoering, inderdaad kan de Rijkskanselier toch geen politieke maatregelen nemen, alvorens de strategische gevolgen met den Chef van den Generalen Staf zijn besproken.

Liebknicht heeft revisie van zijn vonnis voor het Hoog Militair Gerechtshof laten aanteekenen.

De inschrijving op de vijfde Duitsche oorlogsleening is opengesteld van 4 September—5 October.

Duitschland heeft eene nota gericht aan de Vereenigde Staten, waarin het feitelijk ontkent, dat de duikboot, die het Amerikaansche stoomschip Owego aanviel, eene onwelwillende bedoeling had. De nota zegt, dat de duikboot in den mist heeft gevuurd.

Als antwoord op de Fransche protesten over de gedwongen verhuizing van een deel der bevolking in het operatiegebied van N. Frankrijk, deelt de „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” officieel mede, dat zulks is geschied in de maand April 1916 met het oog op eene betere arbeidsverdeeling ten platten lande en in het belang van de volksvoeding. Het goed recht van dezen maatregel berust volgens de Duitsche regeering op art. 43 van de Haagsche Conventie

In de Sociaal-Democratische rijksconferentie bracht Haase verslag uit namens de gezamenlijke oppositie. De daarna ingediende resolutie van den afgevaardigde Dr. David vat de grondstellingen der politiek van de fractiemeerderheid en van het partijbestuur samen en bekrachtigt die opnieuw door den nadruk te leggen op de plicht der landsverdediging en afweer der tegen Duitschland en diens bondgenooten gerichte vijandelijke plannen,

OOSTENRIJK-HONGARIJE. Volgens de „Berlinske Tidende” zou in Oostenrijk-Hongarije productie-dwang zijn ingevoerd voor alle fabrieken, waarbij de plaatselijke autoriteiten den fabrikanten kunnen voorschrijven, wat zij moeten aanmaken, aan wie kan worden verkocht en tegen welke prijzen.

In de Hongaarsche Kamer is openlijk kritiek uitgeoefend op het militaire beleid, in het bijzonder ten opzichte van de weinig afdoende maatregelen tegenover Roemenië genomen. Dat de bevolking van Zevenburgen op het laatste oogenblik in alle haast het prijs te geven gebied moest ontruimen achtte men zeer laakbaar. De Hongaarsche Honved had beschikbaar moeten zijn om Zevenburgen te verdedigen. Tisza verklaarde onder hevig tumult openlijk, dat de regeering door de oorlogsverklaring van Roemenië was verrast, doch dat de bevolking in wilde paniek onnoodig was gevlucht en schilderde ten slotte den militairen toestand op den Balkan, die volgens hem het optreden van Roemenië in Zevenburgen wel zou doen verslappen. Het voorstel van de

oppositie om de delegaties bijeen te roepen om over de buitenlandsche politiek te worden ingelicht is niet ingewilligd. De Hongaarsche Roemenen hebben verklaringen van trouw afgelegd.

De bepalingen der Donau-Conferentie hebben in verband met de afwezigheid van Servië, Roemenië en Rusland voorloopig slechts theoretische waarde.

De positie van de regeering is ontegenzeggelijk moeilijk en de oppositie wordt steeds grooter, zoodat in parlementaire kringen een coalitie kabinet wordt verwacht.

De overheersching van Oostenrijk in de buitenlandsche politiek is der onafhankelijkheidspartij in Hongarije een doorn in het oog.

Deze inwendige strijd wordt reeds in de Entente pers gebruikt om eenen afzonderlijken vrede met Hongarije te propageeren. Hoe onwaarschijnlijk zulks voorloopig reeds klonk, de oorlogsverklaring en de inval van Roemenië zullen eene dergelijke oplossing wel voorgoed uitsluiten.

ITALIË. Om in den bond der Entente met volle kracht te kunnen medewerken heeft Italië eind Augustus onder voorwendsel van de in het Juli-verslag vermelde moeilijkheden, aan Duitschland den oorlog verklaard. Invloed op de groepeerings der strijdkrachten, met uitzondering van een klein Italiaansch contingent in Saloniki, heeft deze oorlogsverklaring niet. Dertig Deutsche schepen, in Italië geïnterneerd, zijn in beslag genomen.

Verhoogde bedrijvigheid van Italiaansche troepen in Albanië werd gemeld.

De Oostenrijkers handhaven zich blijkbaar nog steeds in hunne vooruitgeschoven posten tot aan de Wojusa.

FRANKRIJK. Volgens Deensche bladen is de Fransche Marine sedert het begin van den oorlog met 5 super-dreadnoughts vermeerderd.

Havas bericht, dat comité's van vluchtelingen uit de streek van Rijsel, Roubaix en Tourcoing den Koning van Spanje een verzoekschrift hebben gezonden, waarin zij dringend om krachtige tusschenkomst vragen ten gunste van de ongelukkige bevolking van de bezette streken.

Een zelfde verzoek is gericht tot de Vereenigde Staten, Argentinië, Brazilië, Zwitserland, Nederland, Denemarken en Noorwegen.

Gustave Hervé roept uit: „Waar blijven de Portugeezen en is het kleine Italiaansche contingent in Saloniki alles wat Italië kan leveren?”

De Fransche minister van financiën heeft voor het 4de kwartaal van 1916 kredieten ten bedrage van 8347 millioen frs. aangevraagd.

De totale oorlogscredieten van 1 Aug. 1914 tot 31 Dec. 1916 stijgen hierdoor tot 61 milliard frs.

Er is eene nieuwe 5⁰/₁₀ leening uitgeschreven, die tot eind October is opgesteld.

Frankrijk, Rusland, Italië en Engeland hebben een „pool” gevormd

voor hunne goudreserves, waardoor de drie eerstgenoemde landen hun goud beschikbaar zullen stellen voor de betaling door Londen van de oorlogsbestellingen in het buitenland en tevens voor het op peil houden van den sterlingkoers.

Ajam, het lid der Fransche Kamer, heeft een wetsontwerp ingediend, strekkende om aan den Franschen minister van Oorlog machtiging te verleenēn, koopvaardij schepen op stapel te laten zetten tot eenen gezamenlijken inhoud van 500.000 ton.

De winst- en verliesrekening van de tonnenmaat der Fransche koopvaardijvloot gedurende den oorlog wordt door de „Matin” als volgt opgegeven:

Aanbouw in Frankrijk	50.000 ton
Gekocht in het buitenland	150.000 „
Beschikbaarstelling van de Duitsche schepen uit Portugal	60.000 „
	<hr/>
	260.000 ton.
Verloren tengevolge van den duikbootenoorlog	210.000 „
	<hr/>
Winst	50.000 ton.

Een zonderling Havasbericht verscheen 15 September in de Nederlandsche bladen, luidende als volgt:

De Fransche autoriteiten waarschuwen de onzijdige landen tegen den aankoop van voertuigen van Fransche makelij, weggenomen uit de, door de Oostenrijksche en Duitsche legers bezette, gebieden. Zij brengen ter kennis, dat er vergeldingsmaatregelen zullen worden genomen zelfs tegen hen, die te goeder trouw dergelijke voertuigen koopen.

De Fransche Kamer heeft met 420 tegen 26 stemmen besloten de rede, waarin Briand den socialist Brizon had gekapitteld, aan te plakken.

ENGELAND. De Fransche Canadeezen in Canada vormen onder leiding van Henri Bourassa eene Nationalistische partij, (overeenkomende ongeveer met de Nationalistische partij in Zuid-Afrika) die zich verzet tegen de oorlogspropaganda en recruetering door vreesaanjaging en bedreigingen.

Sir Cecil Spring Rice, de Britsche gezant te Washington, heeft met klem ontkend, dat van de inlichtingen, door den Britschen censor verkregen, gebruik wordt gemaakt om den Amerikaanschen handel te schaden, door den Britschen handel met die verkregen inlichtingen op de hoogte te stellen.

De Engelsche leening in Amerika ten bedrage van £ 50 millioen, schijnt ruim volteekend te zijn.

Het totaal aantal fabrieken werkend onder staatstoezicht bedraagt meer dan 4200.

De Koning teekende eene proclamatie, waarbij de Britsche onderdanen worden opgeroepen eene opgave in te dienen van eigendommen

in vijandelijk gebied of van vorderingen op vijandelijke onderdanen en regeeringen.

Een Engelsch-Fransche vloot verscheen 1 September te Piraeus.

In de „Times” en in de „Round Table” verschenen artikelen, die een juist licht schijnen te werpen op de beteekenis der Sinn-Fein partij, die sedert den opstand aanmerkelijk schijnt uitgebreid te zijn ten koste van de Iersche Nationalistische partij, zonder dat er echter op het oogmerk gevaar zou zijn voor eene nieuwe uitbarsting.

De gelegenheid is geopend voor jongelui geboren in 1899 om vrijwillig dienst te nemen. Voor hun achttiende jaar zullen ze niet bij den actieven dienst worden ingedeeld.

Russen in Engeland kunnen bij het Engelsche leger dienst nemen. Na 30 September zal worden beslist of er bijzondere maatregelen noodig blijken tegenover de Russen, die aan dezen oproep geen gevolg hebben gegeven.

In April waren er ruim 51.200 man in verschillende takken van oorlogsnijverheid werkzaam, die geschikt waren voor den militairen dienst. Men tracht deze geleidelijk te vervangen.

Overigens worden in koffiehuzen, bioscopen enz. geregeld klopjachten op dienstplichtigen gehouden.

De „Daily Telegraph” berichtte, dat in Canada nog 130.000 man ontbreken aan de beloofde 500.000 man, die in totaal zouden worden aangeworven.

De Kamer van Volksvertegenwoordigers in Australië heeft het voorstel van den minister-president Hughes aangenomen om een referendum te houden over de invoering van den persoonlijke dienstplicht.

RUSLAND. Grootvorst Nicolaj Nicolajewitsj zou benoemd worden tot opperbevelhebber van het Russische Balkanleger aan de Donau; andere berichten noemen als zoodanig generaal Sajontsj-tsjowski.

Duitsche bladen, o.a. de „Kölnische Zeitung” vermelden opnieuw het aanleggen van loopgravenlinies in Finland.

Volgens „Nija Dagligt Allehanda” zou de grens tusschen Rusland en Zweden volgens het verdrag van 1810 midden door de Aland Zee gaan. Het nieuwe Russische mijnveld zou dus op Zweedsch territoriaal gebied zijn gelegd.

Generaal Roesky is benoemd tot opperbevelhebber van de legers aan het Noordelijk front.

26 Augustus werd officieel de aankomst van Russische troepen te Saloniki gemeld.

De autoweg tusschen St. Petersburg en Archangel is volgens Noorsche bladen voltooid.

Volgens de „Vossische Zeitung” zou Rusland in Japan eene 6% leening van 70 millioen yen hebben geplaatst.

7 September zijn van de 2de ban van den Landstorm opgeroepen de lichtingen 1915-1903.

DENEMARKEN. De conservatieven hadden voorgesteld om na de vorming van een coalitie-kabinet eene parlementaire commissie te benoemen uit de beide Tings, om het vraagstuk van den verkoop der Deensche Antillen te onderzoeken; daarna zou eene volkstemming worden gehouden.

De vorming van een coalitie-kabinet is afgestuit op den eisch der regeering, dat de meerderheid zou bestaan uit radikalen en socialisten.

1 September heeft de regeering bij het Folketing een wetsontwerp tot het in werking treden van de nieuwe Grondwet op 5 October ingediend.

De overeenkomst omtrent den verkoop der Deensche Antillen wordt dan den nieuw gekozen Rijksdag ter bekrachtiging voorgelegd.

Bij de behandeling van dit ontwerp werd wederom de vorming van een coalitie-kabinet ter sprake gebracht.

In Denemarken heerscht suikergebrek.

ZWEDEN. De Zweedsche regeering heeft uit Londen de officieele mededeeling ontvangen, dat de Engelsche regeering voorloopig voor een groot aantal goederen geen faciliteiten voor uitvoer naar Zweden kan verleenen. Onder deze goederen zijn vooral van belang: cacao, koffie, rubber, leer, grondstoffen voor de margarinefabrieken, veevoeder, specerijen en thee.

De vertegenwoordigers der Entente te Stockholm hebben den 30sten Augustus de Zweedsche regeering in eene verbale nota hunne bezwaren kenbaar gemaakt tegen de regeling van de scheepvaart in de Zweedsche territoriale wateren, die gedeeltelijk wordt belemmerd en die, naar zij met leedwezen constateeren, weinig strookt met den plicht van loyale, onpartijdige onzijdigheid.

De minister van Buitenlandsche Zaken weerspreekt de bezwaren, speciaal wat het recht betreft van Zweden om in buitengewone omstandigheden beperkende bepalingen te stellen voor de kustvaart, al is die volgens verdrag van 14 Juni 1862 aan Italië gewaarborgd.

Door dezen Zweedschen maatregel is de verbinding van Sont en Oostzee voor koopvaardij-schepen over Zweedsch gebied bemoeilijkt.

De onmiddellijke openbaarmaking van deze nota is tevens een bewijs, dat de Entente Zweden minder goed gezind is.

NOORWEGEN. De nieuwe conferentie van de ministers der Scandinavische landen is den 19^{den} September te Christiania bijeengekomen.

De conferentie zou kennis nemen van een voorstel der Ford-propagandisten, om eene onzijdige conferentie te Stockholm te houden, doch zich te onthouden van het nemen van een besluit dienaangaande. De veronderstelling, dat het voornemen zou hebben bestaan, om zich

met andere onzijdige staten, als Zwitserland en Nederland, in verbinding te stellen, achtte de correspondent van de „Vossische Zeitung” ongegrond, daar de Noorsche regeering juist nadruk heeft gelegd op het zuiver Scandinaafsche karakter der ministerieele beraadslagingen.

Aangaande de Noordsche ministerconferentie is nu eene nota openbaar gemaakt, die o.a. zegt:

De drie landen zijn het eens over de voortgezette handhaving van eene eerlijke onpartijdige onzijdigheid in den wereldoorlog van heden.

Bijzondere aandacht werd gewijd aan de vernietiging of achterhouding van onzijdige schepen en ladingen, zoomede aan de gevolgen van de zoogenaamde zwarte lijsten van oorlogvoerende landen; besloten werd tot wederzijdsche verlichting van de handelspolitiek, ook na den oorlog.

Ten aanzien van de plicht van onzijdige mogendheden om maatregelen ter verdediging van hunne onzijdigheid te treffen, werd volledige eensgezindheid vastgesteld.

De drie Noordsche regeeringen achten het onmogelijk, hetzij alleen, hetzij in verbinding met andere onzijdige regeeringen, het initiatief te nemen tot bemiddeling tusschen de oorlogvoerende mogendheden of tot soortgelijke stappen. Anderzijds stelde men als wenschelijk vast, dat er eene uitgebreide samenwerking zal tot stand komen tusschen zooveel onzijdige landen als mogelijk is ter verdediging van gemeenschappelijke belangen en met uitsluiting van alle partij kiezen voor de eene of de andere oorlogvoerende groep.

ZWITSERLAND. De Kolonel de Loy s heeft zich in de „Solothurer Zeitung” ontevreden uitgelaten over de neutraliteitshouding der Zwitsersche regeering. Zwitserland had een leger, zeide hij, niet om zich als lafaard te buigen voor het buitenland; hij is door den Opperbevelhebber in overleg met de regeering schriftelijk berispt.

De meest woelige sociaal-democraten hadden op 3 September een zgn. Rooden Zondag georganiseerd, gedeeltelijk met anti-militaristische bedoelingen. Over het algemeen was het succes gering en is de actie, dank zij de voorzorgen der kantonnale regeeringen van zeer weinig beteekenis geweest. Algemeen beschouwt men de mobilisatie nog als het eenige afdoende middel om buiten den oorlog te blijven.

Nadat de onderhandelingen met de Entente zijn afgesprongen, waarover in de vorige maandverslagen een en ander is medegedeeld, is te Bern eene conferentie gehouden met de Deutsche vertegenwoordigers, welke conferentie tot een vergelijk heeft geleid. De overeenkomst is, wachtende op de bekrachtiging, voorloopig nog geheim, doch Duitschland zal Zwitserland klaarblijkelijk van kolen blijven voorzien, hetgeen voor den oorlog was beloofd. De levering van ijzer is hieronder niet begrepen.

De „Journal de Genève” achtte het absoluut noodzakelijk, dat de landweerbataljons in grooter verband en te velde werden geoefend.

De Zwitsersche Bondsraad heeft van de Italiaansche regeering de mededeeling ontvangen, dat het bestaande handelsverdrag, dat voor onbepaalden tijd was gesloten tegen 1 October wordt opgezegd. Tevens heeft Italië den uitvoer van varkens, vet, eieren en andere levensmiddelen, die Zwitserland noodig heeft, verboden.

In de „Echo de Paris” werden de overeenkomsten besproken, die de Zwitsersche regeering voor den oorlog gesloten heeft met Duitschland en Frankrijk. Volgens genoemd blad zou in December 1913 de Chef van het Militaire Departement aan den Franschen militairen attaché gevraagd hebben of Zwitserland in geval van een Europeeschen oorlog kon rekenen op den aanvoer van granen over Fransche havens onder mededeeling, dat Duitschland beloofd had in dat geval voor kolen te zullen zorgen.

Op nadere aanduidingen van de Zwitsersche regeering werd de overeenkomst in April 1914 gesloten.

De nog nader te bekrachtigen Duitsch-Zwitsersche overeenkomst over het uitvoerverkeer loopt tot 30 April 1917. Zwitserland zal ontvangen, wat het dringend noodig heeft, en waarborgt daarvoor Duitschland het betrekken van de eigen producten tot eene gelijke waarde.

SPANJE. De oppositie in het Spaansche parlement verzet zich tegen de nieuwe legerplannen. De Marokko-politiek acht zij gevaarlijk en kostbaar. In de eerste helft van 1916 heeft de expeditie aldaar 80 miljoen gekost; de totale kosten voor 1915 zullen zeker 200 miljoen bedragen. In 7 jaar tijd is daarmee reeds 1100 miljoen verspild.

PORTUGAL. In verschillende bladen kwamen berichten voor, dat de Portugeesche troepen voor Saloniki zijn bestemd.

ALBANIË. Schermutselingen der Italiaansche troepen vanuit Valona hebben in den toestand geen verandering gebracht. Eene Albaneesche afdeeling onder Ali Risa Bei is toegevoegd aan het leger van generaal Serail; volgens sommige berichten zou zich ook Essad Pacha te Saloniki bevinden.

SERVIË. De scoepsjtina, die bij Kon besluit van 25 Juli te Nice is bijeengeroepen, heeft hare werkzaamheden hervat.

BULGARIJE. Bulgarije heeft 1 September aan Roemenië den oorlog verklaard.

De commissie voor de maatschappelijke voorzorg is 1 September in werking getreden; zij moet de nieuwe wet op de regeling van de volksvoeding uitvoeren. Dit comité heeft 18 volksvertegenwoordigers als leden, het heeft eene zeer ruime bevoegdheid, o. a. het recht van onteigening, het beschikt uitsluitend over het recht van uit- en invoer; het maximum

der straf, door het comité of de krijgsraden op te leggen, bedraagt 5 jaar gevangenisstraf.

Daar door de groote hitte in Juni en Juli de oogst niet zoo gunstig is als verleden jaar, zal het comité dus moeten optreden tegen de Oostenrijksch-Duitsche inkoopcommissie te Sofia. Ook zal zij bij den uitvoer moeten zorgen, dat daarvoor geen geld, maar in ruil de hoogst noodige artikelen, zooals leer, zeep, geneesmiddelen, werktuigen, spoorwegmaterieel, steenkolen enz. zullen worden aangevoerd.

De Chef van den Generalen Staf Schostof is overleden.

ROEMENIË. *Alea jacta est!* De felle oorlogspartij onder Take Jonescu en Filipescu heeft haar wil doorgezet en Roemenië in den grooten oorlog medegeslept.

28 Augustus heeft Roemenië den oorlog verklaard aan Oostenrijk-Hongarije. Doordat Bratianu zijn dubbel spel tot het einde toe gespeeld heeft en zelfs in de laatste dagen studie-commissies naar Duitschland zond en een handelsverdrag met de Centralen sloot, kwam de oorlogsverklaring nog voor betrekkelijk velen onverwacht. Toch waren reeds 24 uur tevoren Russische troepen over de Donau gezet en stonden de Roemeensche troepen geheel gereed aan de Zevenburgsche grens, die op den dag der oorlogsverklaring werd overschreden.

De Roemeensche regeering schijnt haar ingrijpen nog te hebben willen uitstellen; de Entente heeft haar echter laten weten, dat Roemenië zich vóór 15/28 Augustus had te verklaren vóór of tegen de Entente. In elk geval zouden Russische troepen dien dag over Roemeensch gebied den opmarch naar den Balkan beginnen, waartoe een sterk Russisch leger aan den Donau en de Proeth gereed stond.

Roemenië heeft door zijne oorlogsverklaring het geheim verdrag met Oostenrijk-Hongarije van 1883 geschonden, hetgeen echter na den dood van Koning Carol werd verwacht.

Op het ingrijpen van Roemenië zijn spoedig de oorlogsverklaringen van Duitschland, Turkije en Bulgarije gevolgd.

Inmiddels is tot nu toe het verloop der operatiën voor Roemenië niet gunstig. Wel hebben de Roemenen dadelijk een groot deel van Oostelijk Zevenburgen bezet, maar reeds is hun opmarch daar tot staan gebracht, zelfs hebben bij een tegenoffensief de Centralen door de verovering van den Vulkaanpas Roemeensch grondgebied bereikt. Eene Duitsch-Bulgaarsch-Turksche strijdmacht heeft de geheele oude Bulgaarsche Dobroedszja bezet en bedreigt thans de spoorlijn Constanza—Czernavoda in de Roemeensche Dobroedszja; bij hunnen opmarch maakten de Centralen 20 à 30.000 gevangenen.

Generaal Averescu is benoemd tot opperbevelhebber van het Roemeensche leger.

De Roemenen hebben gebrek aan bergartillerie en mitrailleurs, terwijl zij voor eene geregelde aanvulling hunner munitie aangewezen zijn

op hunne bondgenooten; niettegenstaande de lange voorbereiding was dus het Roemeensche leger nog niet voor zijne taak gereed.

GRIEKENLAND. De Grieksche chaos schijnt zijn hoogtepunt te hebben bereikt; beslissende gebeurtenissen zijn dagelijks te verwachten. De revolutionaire beweging wint in geheel Griekenland steeds meer veld.

Te Saloniki is door de voornaamste legeraanvoerders en leiders der liberale partij opgericht een comité voor de nationale verdediging, dat Grieksch Macedonië onafhankelijk heeft verklaard en alle Grieksche militairen aanspoort, zich bij deze beweging aan te sluiten.

De koningsgezinde troepen te Saloniki hebben zich aan de Franschen overgegeven en zijn geïnterneerd.

Een Engelsch-Fransche nota van 2 September aan de Grieksche regering eischte:

1ste. Toezicht op de posteries en de telegrafie (ook de draadlooze) van Griekenland.

2de. Verbanning uit Griekenland van de agenten van den vijand, die zich schuldig hebben gemaakt aan spionage en omkoopning.

3de. Het nemen van de noodige maatregelen tegen Grieksche onderdanen, die zich schuldig gemaakt hebben of medeplichtig zijn aan omkoopning of spionage.

Griekenland heeft deze eischen in hun geheel aanvaard.

Er is eene sterke Engelsch-Fransche oorlogsvloot te Piraeus geankerd.

Doemanis is ontheven van zijn ambt van Chef van den Generalen Staf en vervangen door Moschopoelos, een voorstander van actief optreden tegen de Bulgaren.

Er zijn thans weer 5 Grieksche lichten onder de wapenen geroepen.

Het kabinet Zaimis is 12 September afgetreden. Eenige dagen te voren had eene volksmenigte eene betooging tegen het Fransche gezantschap te Athene gehouden, waarop de Entente eischte de bestrafing van de verantwoordelijke daders, de vervolging van de ambtenaren, die in gebreke bleven, het incident te voorkomen en onmiddellijke ontbinding van alle afdeelingen van den reservistenbond in Athene en in de provincie. Deze eischen zijn ingewilligd.

Kalageropoelos heeft een nieuw kabinet gevormd; het is samengesteld uit afgevaardigden en aanvaardt de eischen, gesteld in de nota van de Entente van 21 Juni in denzelfden geest als het Kabinet Zaimis.

De bezetting van Drama, Seres en Kawalla door de Bulgaren heeft in Griekenland groote ontstemming veroorzaakt. Het daar garnizoen houdende 4de Grieksche legerkorps, onder bevel van Generaal Chatsopoelos heeft zich hierna onder bescherming van de Duitschers gesteld.

Griekenland heeft daarop volgens Reuter eene scherpe nota aan Duitschland gericht met den eisch, deze Grieksche troepen naar de

Zwitserse grens te zenden, opdat ze vandaar naar Griekenland kunnen terugkeeren.

Ook de eilanden Kreta, Mythilene, Chios en Samos zijn thans in opstand.

Te Athene hebben door de verschillende partijen groote volksbetuogingen plaats voor den Koning en voor Venizelos.

De tegenstelling van belangen van Italië en Griekenland op den Balkan treedt in den laatsten tijd op den voorgrond.

Venizelos heeft, vergezeld van admiraal Condoeriotis en verscheidene invloedrijke partijgenooten 26 Sept. Athene verlaten, om zich naar Kreta te begeven. Hij heeft zich van daaruit met een manifest gesteld aan het hoofd der beweging om Griekenland van de Bulgaren te bevrijden.

27 September seinde Reuter dat de ministerraad, in overleg met den Koning, in beginsel besloten had tot militaire samenwerking met de Entente.

TURKIJE. Turksche divisies strijden thans met de Centralen aan het Oostfront; ook in de Dobroedszja staan Turksche troepen, waar Russische elite-troepen met de Roemenen eene ernstige poging zullen wagen, Constantinopel te bereiken.

PERZIË. Er is in Perzië een nieuw liberaal ministerie opgetreden onder Vossuh-el-Dowleh.

Verskillende leden van het nationale comité voor de zaak van Perzië bezoeken thans de centrale landen.

VEREENIGDE STATEN. De leiders van de vakverenigingen van spoorwegpersoneel hebben de staking geproclameerd voor de onder- en bovengrondsche sporen in de stad New-York.

Door dit conflict dreigde eene groote staking uit te breken, waarbij 800.000 leden van vakverenigingen betrokken zijn. De President en de leiders uit het Congres zijn daarna overeengekomen, eene ontwerp-regeling van het spoorweggeschil door invoering van den 8 uur werkdag onmiddellijk bij het Congres in te dienen.

Nadat Senaat en Huis van Afgevaardigden het wetsontwerp hebben aangenomen, hebben de vertegenwoordigers der spoorwegbeambten het stakingsbevel vernietigd.

De Senaat heeft de middelenwet aangenomen, welke voorziet in het heffen van 205 millioen dollar 's jaars door belastingen op erfennissen, op baten uit munitie-aanmaak en door eene verhoogde inkomstenbelasting.

De verkiezingen in Maine, de eenige staat der Unie, die in September zijne verkiezingen houdt, brachten eene groote overwinning voor de Republikeinen.

In den Staat New-York behaalden bij de voorverkiezingen voor de

candidatuur der Republikeinen de pro-Duitschers een succes door de verkiezing van Calder.

MEXICO. Villa deed, versterkt door overloopers van Carranza, een aanval op Chihuahua.

15.000 man der Amerikaansche Nationale Garde zijn van de Mexicaansche grens teruggetrokken.

JAPAN. In Juni 1915 zijn gelden toegestaan voor eene legeruitbreiding met 2 divisien, en wel 12 millioen yen buitengewone uitgaven over 1915 t/m 1922.

Thans is de legersterkte op 21 divisien gebracht.

Het totale bedrag der oorlogsbegrooting belooft 94.239.087 yen, d. i. 17 0/10 van de totale begrooting.

De begrooting van Marine bedraagt 99.914.226 yen, d. i. 18 0/10 der totale begrooting; op de ruim 53 millioen groote bevolking van Japan wordt dit eene belasting per hoofd van 3,64 yen (f 4.51 1/2) voor de weermacht.

De marinebegrooting bevat o. a. ruim 43 millioen yen voor aanvulling van het reeds vroeger toegestane bedrag van 540 millioen yen voor uitbreiding der vloot tot 8 slagschepen en 8 slagkruisers benevens het noodige kleinere materieel.

Japan heeft thans gereed 1 slagschip, n.l. de Fuso, en op stapel 3 slagschepen, n.l. de Yamashiro, de Ise en de Hyuga, allen 30.600 ton met eene hoofdbewapening van 12 vuurmonden van 35,6 c.M. en 16 vuurmonden van 15 c.M.; dit jaar zal nog een nieuw slagschip van 32.000 ton op stapel worden gezet met eene hoofdbewapening van 12 kanonnen van 40,6 c.M. en 20 kanonnen van 15 c.M. Voorts zijn gereed de 4 slagkruisers Kongo, Hiei, Kirishima en Haruna, groot 27 500 ton en bewapend met 8 kanonnen van 35,6 c.M. en 16 kanonnen van 15 c.M.

Ten slotte zal dit jaar ook nog worden begonnen met den bouw van 2 lichte kruisers van 3500 ton, een torpedootjager van 1200 ton en drie onderzeebooten van 800 ton.

Naar aanleiding van de botsing tusschen Chineesche en Japansche troepen in Tsjingsjiatoeng heeft de Japansche regeering door middel van haren gezant te Peking van de Chineesche regeering geëischt:

1ste. Bestraffing van de Chineesche officieren.

2de. De vestiging van Japansche politie in verschillende plaatsen van Zuid-Mansjoerije en Oost-Mongolië.

3de. De benoeming van Japansche raadgevers in die plaatsen en het aanplakken van proclamaties, waarin de Chineesche troepen gewaarschuwd worden, botsingen met Japansche troepen te vermijden.

4de. Schadeloosstelling en bestraffing van den Chineeschen militairen gouverneur.

5de. Bovendien wordt verlangd, dat er Japansche militaire adviseurs aan de hoofdkwartieren van alle militaire bezettingen in Zuid-Mansjoerije

en Oost-Mongolië toegevoegd en Japansche onderwijzers aan de militaire scholen en academie verbonden worden.

Inmiddels hebben Chineesche troepen eenen nieuwen aanval gedaan op de Japansche cavalerie, die den terugtocht bewaakte van de Mongoolsche troepen uit de spoorwegzône.

CHINA. Er is een nieuw ministerie gevormd onder Toentsjioei. China is door eene groote overstroming geteisterd.

De Bank of Communications en de Bank van China, de twee financiële instellingen der regeering, hebben de betaling in specie van de bankbiljetten gestaakt. Door de groote sommen, die bij de revolutionaire troebelen van de banken gevegd werden, waren deze niet in staat aan hunne verplichtingen te voldoen. Slechts door het sluiten eener groote buitenlandsche leening, waarschijnlijk £ 20.000.000 met het surplus van de zoutinkomsten en de landbelasting als waarborg, kan in den tegenwoordigen toestand der Chineesche financiën verbetering worden gebracht.

De beide banken hebben voor ongeveer £ 29 millioen bankbiljetten in omloop; hunne middelen zijn ongeveer £ 9 millioen.

De Centrale Chineesche regeering mist de noodige kracht, hare politiek wordt haar hoofdzakelijk gedicteerd door de provinciale militaire hoofden.

F.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

Amerika (Vereenigde St. v. Noord-): Geschuttransport met motorslepers, M. Woch., No. 1/2 Vergrooiting der handelsvloot, M. Woch., No. 1/2. Station voor draadlooze telegrafie Darien aan het Panamakanaal. Onderzeebooten. Onderzeebootvernier, M. Woch., No. 8/9. Nieuw draadloos systeem. Koper voor munitiefabricage. Pantserautobatterij, M. Woch., No. 16/17. Scheepsrem, M. Woch., No. 19. De kustartillerie en de ter beschikking zijnde manschappen. Bevestiging van pantserplaten aan oorlogsschepen, M. Woch., No. 26. Het nieuwe vlootprogramma, M. Woch. No. 39. Munitieuitvoer gedurende den oorlog, M. Woch., No. 46/47. Vlootprogramma. Vliegtuigschepen. Steunpunten voor onderzeebooten in 't Panamakanaal. Vliegers ter verhooging van stations voor draadlooze telegrafie, M. Woch., No. 49/50.

Australië: Recruteering, M. Woch., No. 1/2.

Duitschland: IJzerfabricage voor legerdoeleinden, M. Woch., No. 25.

Engeland: Auto-veldkeuken. Auto-aanhangwagen voor gewonden, M. Woch., No. 27/28. Het nieuwe leger, Int. Rev. Aug. De nieuwe bestuurbare luchtschepen. Munitievervaardiging. Engelsche motorrijders in 't Russische leger, M. Woch., No. 43/44.

Frankrijk: Over de zware veld-artillerie in den tegenwoordigen oorlog, Int. Rev., Juni. Postduifauto's, M. Woch., No. 1/2. 29.3 cm. houwitsers, M. Woch., No. 14. Vervaardiging van artillerie-materieel, M. Woch., No. 25. Onderstaatssecretariaat voor de luchtvaart werkplaatsen voor oorlogsmaterieel, Int. Rev., Aug.

Italië: Speciale auto's voor de Bersagliri-wielrijderstroepen, M. Woch., No. 1/2. Officiersverliezen, M. Woch., No. 29. De versterkingen aan de grensstellingen, Int. Rev., Sept.

Japan: Draadlooze telegrafie Japan-Hawai, M. Woch., No. 8/9. Vervaardiging van ontplofbare stoffen voor Rustand, M. Woch., No. 16/17. Vervaardiging van auto's, M. Woch., No. 26. De artillerie-bewapening, Int. Rev. Aug.

Noorwegen: Begrooiting van leger en vloot, M. Woch., No. 3/4. Nieuw

draadloos station. De nieuwe wijzigingen in de legerorganisatie, M. Woch., No. 45.

Oostenrijk-Hongarije: Organisatie der luchtvaarttroepen, Int Rev., Juni.

Portugal: Bouw van onderzeebooten, M. Woch., No. 89.

Rusland: Nieuwe reuzenvliegtuigen Patrouillebooten. Vlootstation Kildan, M. Woch., No. 10,11. Nieuwe Spoorwegbouw, M. Woch., No. 12/13. De uitbreiding van het leger, Int. Rev., Juli. Nieuwe auto-fabrieken, M. Woch., no. 29. Nieuwe pantser-eendekker. Vlootversterkingen, Int. Rev., Aug.

Spanje: De reorganisatie van het leger, Int. Rev., Sept.

Turkije: De militaire en economische beteekenis der Spoorwegen in den oorlog, Int. Rev. Aug.

Uruguay: Reorganisatieplan voor het leger, M. Woch., No. 27/28.

Venezuela: Legerwijzigingen, M. Woch., No. 29.

Zweden: De legerbegroting voor 1916/17. Int. Rev., Juni. Ontwerp der maatregelen ter versterking van de landsverdediging, Int. Rev. Sept.

Zwitserland: Leger-automobilwezen. Ervaringen met sneeuwschoenen-materiaal, M. Woch., No. 1/2.

Boekaankondiging.

Energie. Een bundel verzamelde opstellen, door
C. KOENRAAD, Middenstandsconsulent te Amster-
dam. *Purmerend*, J. MUUSSES.

Onder dezen titel biedt de schrijver ons een reeks opstellen over onderwerpen van nog al uiteenloopenden aard, zooals Karakter, Waarheid, Populariteit, Zelfvertrouwen, Kwaadspreken, Leiding en Gezag enz., enz.

Zelf zet hij ons de bedoeling, die bij hem bij het schrijven daarvan blijkbaar heeft voorgezeten, als volgt uiteen:

„Niet ieder heeft lust, tijd en gelegenheid lange fantastische verhalen te lezen, maar wil toch gaarne nu en dan een boek ter hand nemen, waarin hij het leven vindt zooals het is, met een opwekkend woord, om kracht te vinden de zwarigheden te overwinnen en zich daardoor „meer geschikt te maken het leven naar waarde te genieten.”

Hij schildert ons het leven, bezien van het standpunt van een wijs en practisch zakenman. Zelf Middenstands-Consulent te Amsterdam, richt hij zich dan ook telkens tot den Middenstand, waarvan de belangen hem blijkbaar zeer ter harte gaan.

Dit neemt niet weg, dat ook anderen dan middenstanders het boek met genoeg en zullen kunnen lezen en profijt trekken van de nuttige en practische wenken, die het bevat.

Het boek is geschreven in een gemakkelijk leesbaren causeriestijl.

Menige schets is zeer geslaagd te noemen. Zoo b.v. die over „Populariteit”, „Geen tijd” e.a.

Met instemming citeeren wij uit laatstgenoemd opstel het volgende:

„„Wij hebben geen tijd.” Een stroom van ongekende schatten is over de moderne wereld uitgestort. . . . Wij zijn met reuzenschreden vooruitgegaan. Wij hebben veel, bijna oneindig veel gewonnen, dat ons be- staan schoon, rijk en belangrijk kan maken; maar in dat voorbeelde- „loos haastig opwaarts stijgen, in onze stoute vlucht hebben wij één ding verloren; wij hebben geen tijd meer. Het onschuldig, kalm ge- „nieten, de stille vreugde over hetgeen wij gewonnen hebben, is ver- „dwenen. Nauwelijks kunnen wij onze schatten waardeeren; wij hebben „geen tijd; als in een droom ontvlucht en verdwijnt alles.”

De omslagteekening, vervaardigd door L(ouis?) R(aymae- kers?) is pakkend, maar wel wat al te „energiek”, vergeleken bij den heel wat kalmer inhoud van het boek.

H.

Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande.
Opgehelderd door de Jurisprudentie van het Hoog
Militair Gerechtshof, door Mr. Dr. G. L. VAN OOSTEN
SLINGELANDT.

Dit werkje geeft in sommig opzicht meer, in ander minder dan de titel vermeldt. Meer, voor zoover, behalve de jurisprudentie van het H. M. G., ook is opgenomen die der krijgsraden te Arnhem en te Leeuwarden; minder, voorzoover niet de jurisprudentie van het H. M. G. in vollen omvang wordt weergegeven, doch slechts der laatste jaren en dan nog alleen die, welke voorkomt in het Militair Rechtelijk Tijdschrift. Voor eene grondige studie van het materiele militaire recht is het boek dan ook niet geschikt; het kan echter een hulpmiddel zijn voor hen, die met de militaire rechtspraak te maken hebben, doch den tijd missen tot het maken eener grondige studie. Blijkens eene zinsnede in het Voorwoord, schijnt dit ook de bedoeling van den Schrijver te zijn, die door zijne functie van Plaatsvervangend Auditeur-Militair kan geacht worden op de hoogte te zijn met de eischen der militaire rechtspractijk. Door het als bijlage doen afdrukken van het Reglement van Krijgstucht is de bruikbaarheid verhoogd; beide wetten toch (C. L. en R. K.) zijn moeilijk meer te verkrijgen, zoodat in dit opzicht het werk van den Schrijver in eene behoefte voorziet

Samenvatting van Wetten en bijzondere Voor-
schriften ten dienste van den Verlofsofficier bij
alle Wapens, door R. LAGAAY en J. J. D. H. VER-
SCHOOR, 1e Luitenants der Infanterie.

In dit werkje wordt een overzicht gegeven van de meest voorkomende bepalingen der Wetten en Voorschriften, waarmede een verlofsofficier kan geacht worden op de hoogte te moeten zijn. De Schrijvers hebben niet overal hetzelfde systeem in toepassing gebracht; nu eens wordt een kort uittreksel gegeven van eene wet, zonder vermelding van de nummers der artikelen, dan weer worden de voornaamste artikelen afgedrukt, zoodat men, als het ware, eene verkorte wet voor zich ziet. Voor de practijk komt de tweede methode ons de meest gewenschte voor, daar men zich alsdan beter kan orienteeren en, zoo noodig, bij het doen eener aanhaling terstond het nummer van het betreffende artikel kan opgeven, hetgeen toch meestal noodig is. Het boekje heeft een handig formaat, is tot op de laatste wijzigingen toe, bijgewerkt en bevat alleen die wetten en voorschriften, die men niet steeds ter beschikking heeft, zoodat het in het bijzonder geschikt is voor officieren en onderofficieren-detachementscommandanten.

Het Reisbesluit 1916, ten dienste van de Landmacht en voorts van al degenen, die voor rekening van het Departement van Oorlog reizen moeten verrichten, bewerkt door R. H. KROEF, Commies bij genoemd Departement. *Velp (Gld.)*
M a v o r s.

In dit werkje vindt een ieder, die de bepalingen heeft toe te passen van de sinds 1 Januari 1916 geldende regeling omtrent het genot van de vergoeding voor reis- en verblijfkosten, wegens reizen in 's Rijks dienst, niet alleen een volledig overzicht van den inhoud en de bedoeling van het Besluit, maar ook verschillende gegevens, waarvan de raadpleging bij het verrichten van dienstreizen veelal noodzakelijk is.

In den breede wordt de nieuwe regeling, die hier en daar niet onbelangrijk afwijkt van de vroegere, besproken. Daarbij worden tal van beslissingen en aanwijzingen omtrent de toepassing van de regeling onder de aandacht gebracht. De Schrijver heeft dan ook niet alleen voor het Leger, doch in het algemeen voor alle personen, die het Reisbesluit in de uitoefening van hun dienst hebben te gebruiken, een volkomen betrouwbare gids samengesteld, die ongetwijfeld in de practijk zeer bruikbaar zal blijken te zijn.

De Inkwartieringswet en hare uitvoeringsvoorschriften. *Alphen (Z.H.)*, 1916. N. SAMSON.

Deze uitgave, bewerkt door zeer bevoegde hand, bevat al wat met betrekking tot de Inkwartieringswet voor de practijk nuttig kan zijn.

Het werk geeft een historisch overzicht van de lotgevallen van de ontwerpen van wet, welke tot de thans van kracht zijnde wet hebben geleid. De geschiedkundige beschouwing strekt zich ook uit tot de wijzigingen van de wet en hare uitvoeringsvoorschriften. Tal van aantekeningen en toelichtingen, waarbij verschillende kwestieuze punten worden besproken, doen het volle licht vallen op de artikelen van wet en voorschriften. Opgenomen zijn voorts een lijst van de vorderingsdistricten en een alphabetisch register.

Het geheel is een verdienstelijk werk en draagt overal de sporen van een uiterst zorgvuldige bewerking.

Bijzondere waarde ontleent het werk bovendien aan de behandeling van vrijwel alle vraagpunten, die zich sedert de mobilisatie hebben voorgedaan, voor zoover deze stof tot bespreking hebben geleverd in kamerstukken, in aanschrijvingen, in bladen op administratief gebied, enz.

Allen die de inkwartieringswet, vooral in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, hebben te gebruiken, zullen in dit boekwerk bijna altijd een afdoend antwoord kunnen vinden op de vele vragen, die zich in de practijk hebben voorgedaan.

De Militaire Pen. Voorschriften betreffende de
Briefwisseling en Rapporten over Dienztaken, door
H. KOPPEN, gep. Luit.-Kolonel, 8ste druk. *Purmerend,*
1916. J. MUUSSES.

Het is een uitstekende handleiding, te gebruiken bij de dienstcorrespondentie in het Leger, en is reeds te gunstig bekend om nog een bijzondere aanbeveling te behoeven.

Ter aankondiging ontvangen.

Weerplicht voor inlanders en samenstelling van de weermacht in Nederlandsch-Indië, door J. VAN DER WEYDEN, Majoor van den Generaal Staf N. I. L. *Amsterdam*, 1916. VAN HOLKEMA EN WARENDORF.

Oorlogsmonographiën. De invloed van den oorlog op de ethiek, door FELIX ORT. *Purmerend*, J. MUUSSES.

Handleiding bij het geven van bevelen, door C. C. DE GELDER, Kapitein der Infanterie. 2e druk. *Velp*, MAVORS.

Armenische gruwelen. Het vermoorden van een volk, door ARNOLD J. TOYNBEE. *London*, HODDEN AND STOUGHTON.

Noodzakelijke legerhervorming, door Mr. H. P. MARCHANT, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. *Haarlem*, H. D. TJEENK WILLINK EN ZOON.